

Laura Huhtinen-Hildén ja Minna Lamppu (toim.)

Sukkasäkkisoittimia ja spontaania kurarumbaa - Luovaa toimintaa varhaiskasvatuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja

Metropolia

Laura Huhtinen-Hildén ja Minna Lamppu
(toim.)

Sukkasäkkisoittimia ja spontaania kurarumbaa - Luovaa toimintaa varhaiskasvatuksessa

Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja
TAITO-sarja 37

© Metropolia Ammattikorkeakoulu ja tekijät
Julkaisija: Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimittajat: Laura Huhtinen-Hildén ja Minna Lamppu

Valokuvat: Veikko Somerpuro

Taitto: Niini & Co Oy / Hanna Inkilä

Painopaikka: Niini & Co Oy, 2019

Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja
TAITO-sarja 37
Helsinki 2019

ISBN 978-952-328-182-0 (nid.)

ISBN 978-952-328-183-7 (pdf)

ISSN 2669-8013 (nid.)

ISSN 2669-8021 (pdf)

www.metropolia.fi/julkaisut

Lukijalle

Tämä julkaisu on suunnattu kaikille varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville pedagogisen työn tueksi sekä taidetoimintaan ja luovuuteen innostajaksi. Julkaisu on koottu *Soivia kohtaamisia ja yhteisöllistä luovuutta varhaiskasvatuksessa* -täydennyskoulutuksen asiantuntijoiden puheenvuoroista sekä päiväkodin arkeen sovellettavista esimerkeistä. Tämä käytännön ja teorian vuoropuhelu auttaa meitä luomaan yhteistyössä kokonaisvaltaisia oppimisympäristöjä sekä tukemaan osallisuutta taiteellisella ja kehollisella ilmaisulla. Tästä oivallisesta kokonaisuudesta löytyy esimerkkejä eri taiteita hyödyntävän musiikkitoiminnan mahdollisuuksista, jotka sopivat niin apuvälineiksi arjen spontaaneihin tilanteisiin kuin muunkin toiminnan sisällöksi.

Innostusta ja iloa luovaan arkeen!

Sukkasäkkisoittimia ja spontaania kurarumbaa – luovaa toimintaa varhaiskasvatuksessa on osa Opetushallituksen tukemaa *Soivia kohtaamisia ja yhteisöllistä luovuutta varhaiskasvatuksessa* -täydennyskoulutusta. Metropolia Ammattikorkeakoulun toteuttama koulutus oli suunnattu varhaiskasvatuksen opettajille, ja sen tavoitteena oli antaa osallistujille välineitä uusien varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelmien mukaisen luovan toiminnan toteuttamiseen. Koulutus sisälsi 11 lähiopetuspäivää sekä erilaisia työyhteisössä sovellettavia välitehtäviä. Vuoden 2019 aikana toteutuneessa koulutuksessa oli osallistujia 42. Seuraava *Soivia kohtaamisia* -täydennyskoulutus käynnistyy tammikuussa 2020.

Sisällys

OSA 1. LUOVUUS JA LEIKKI LAPSEN MAAILMASSA.....6

Laura Huhtinen-Hildén

Varhaiskasvatus luovuuden taikapiirissä.....7

Esimerkkejä.....14

Sukkasäkkisoittimet.....14

Musaboksi.....15

Aarretta etsimässä.....15

Yhdessä.....17

Satu Hakanen & Saila Nevanen

Lapsen osallisuus ja ilmaisun monet muodot.....18

Esimerkkejä.....26

Aamuherätys.....26

Siististi sisään.....26

Kenen vuoro?.....27

Luonnossa leikkien.....28

Minna Huotilainen

**Luovuuden merkitys varhaiskasvatuksessa –
neurotieteen näkökulma.....29**

Esimerkkejä.....38

Taputetut ja rytmitetyt ohjeet.....38

Odotteluhetkiä.....38

Luovuutta lepo hetkeen.....39

Sara Sintonen

Monilukutaito taiteen ja luovuuden hengessä.....40

Esimerkkejä.....44

Kehu ystävää.....44

Omin sanoin.....44

Metsästä kevätjuhlaan.....45

OSA 2. LUOVUUS PÄIVÄKODIN ARJESSA.....46

Laura Huhtinen-Hildén

Luova toiminta päiväkodissa – arkipedagogisia terveisiä ja luovuuden lumoa.....47

Esimerkkejä.....53

Onko vatsassa tilaa?.....53

Kortti ystävälle.....53

Spontaani kurarumba.....54

Kuva-arvoituksia.....54

Ihan pimee hetki.....55

Vuodenaikajumppa.....56

Minna Lappalainen

Oivalluksia, onnistumisia ja oppimista laulupiirtäen.....57

Esimerkkejä.....62

Piirrä musiikin mukaan.....62

Sadusta lauluun, leikkiin ja kuvaan.....62

OSA 3. MATKALLA YHDESSÄ ILOITEN JA OPPIEN..... 64

Laura Huhtinen-Hildén

Arjen yhteinen, luova seikkailu.....65

Kirjoittajat.....69

Laura Huhtinen-Hildén

Varhaiskasvatus luovuuden taikapiirissä

Luovuuden avulla voimme kulkeutua tuntemattomiin maailmoihin. Itseilmaisuus ja taide voivat myös juurruttaa meitä arkeen ja auttaa siinä tarvittavien taitojen oppimisessa. Arjen konkreettisuuden ja tuntemattoman maailman mielikuvituksellisuuden väliin rakentuu arjen luova leikki. Tämä leikki on sekä totta että satua, sekä oppimista että luovaa ilmaisuja. Musiikki, kuvallinen ilmaisuus, liike ja tarinat toimivat turvallisena ympäristönä ja vuorovaikutuksen välineinä.

LUOVUUS JA LEIKKI ELÄMÄSSÄ

Donald Woods Winnicottin (1971, 53) mukaan ihminen – oli kyse sitten lapsesta tai aikuisesta – voi olla luova vain leikkiesään. Tarvitsemme leikkiä elämässämme voidaksemme hyvin. Luovuus ja ilmaisuus mahdollistavat kokemuksen merkityksellisestä elämästä ja itsestä sen tärkeänä osana ja toimijana (Winnicott 1971, 69). Elämänkulun kaikissa vaiheissa tarvitaan kykyä kuvitella, olla luovassa vuorovaikutuksessa sekä luoda erilaisia maailmoja mielikuvittelun keinoin – yksinkertaisesti nousta hetkeksi lentoon tavallisen ja realistisen yläpuolelle.

Ominaislaatumme ja erityisyytemme tulevat näkyviin ja todellistuvat meille itsellemme sen kautta, mitä teemme, ilmaisemme ja tuotamme. Luovan toiminnan myötä käsittelemme symbolisella tasolla kokemuksiamme ja elämäämme sekä muokkaamme kuvaa itsestämme. Tutkittaessa ihmisten kokemuksia luovuudesta havaittiin, miten taiteellinen ilmaisuus, taidekokemukset ja luova toiminta voivat venyttää arkisen maailman rajoja ja auttavat siksi tuomaan elämään uusia näkökulmia (Huhtinen-Hildén & Isola 2019). Kari Kurkela kutsuu musiikin luomaa toista ulottuvuutta musiikkitodellisuudeksi. Siihen astuminen edellyttää sitä, että antaudumme musiikin taikapiiriin. (Kurkela 1993, 48–49.) Tämän maailman salaisuuksiin pääsee osalliseksi vasta, kun eläytyy aidosti ja antaa lumouksen vaikuttaa. Taiteen maailma tuo ulottuville sellaista, johon arkitodellisuus ei pysty.

Tämä kehittää ajattelua, mielikuvitusta sekä rakentaa uudenlaisia työvälineitä mieleemme käyttöön.

Lapsen maailmassa leikki toimii maailmaan tutustumisen ja sen prosessoimisen välineenä. Luovassa ajattelussa ja asenteessa keskeistä on erilaisilla mahdollisuuksilla leikittely (Craft 2001). Lapsi ottaa maailmaa haltuun usein juuri uteliaasti kokeillen: hän ei tyydy siihen, miten on esimerkiksi nähnyt esinettä käytettävän, vaan kokeilee vastomaisesti myös muita tapoja lähestyä uutta asiaa. Hän luo itselleen havainnollistavia kokemuksia, jotka kertovat esimerkiksi, miltä ympäristö ja sen esineet mais-

tuvat, millainen ääni niistä lähtee ja voiko niiden päälle istua. Tämä on suuri ja opettavainen tutkimusmatka, jonka paloa voi ruokkia. Tällaiselle kokeilevalle ja uteliaalle lähestymistavalle myös rakentuvat kokonaisvaltaisen oppimisen ja sitä tukevien oppimisympäristöjen rakentaminen.

TAITEELLINEN ILMAISU MYÖTÄTUNNON KEHITTÄMISESSÄ

Luovuuden ja taidetoiminnan merkitys päiväkodin arjessa liittyy keskeisesti niiden tuomaan mahdollisuuteen järjestellä ja ymmärtää omia tunteita sekä käsitellä erilaisia kokemuksia. Taiteellisen ilmaisun ja kokemisen maailma rakentaa turvallisen ympäristön tunteiden tutkimiselle, jota lapsi tarvitsee kehityksessään. Kun musiikkia esimerkiksi piirretään kuvaksi ja pohditaan kuvaan piirrettyjä tunteita, ollaan turvallisen etäisyyden päässä itsestä ja omasta elämästä. Tässä luovuuden turvassa voidaan jakaa tunteita, tulla kuulluksi ja ymmärretyksi taiteellisen ilmaisun välityksellä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 (myöhemmin VASU) nostaa esiin lapsen oikeuksien näkökulman, joka korostaa leikkiä lapsen oppimisen ja ilmaisun ympäristönä. Leikkien lapsi rakentaa käsitystä itsestään sekä maailmasta ympärillään (VASU 2018, 21). Koska varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on tukea lapsen kaikenlaisen ilmaisun, identiteetin ja ajattelun kehittymistä, on luovuuden erilaisten ulottuvuuksien avaaminen keskeisessä roolissa pedagogisessa suunnittelussa (VASU 2018, 42).

Suomalaisessa kasvatus- ja opetuskulttuurissa oppiminen ymmärretään kokonaisvaltaisena prosessina, joka mahdollistaa toiminnallisuutta, kokemuksia, vuorovaikutusta ja ajattelua. Lapsi elää leikin maailmassa. Oppimista ei nähdä enää yksittäisinä taitoina tai tiedonmurusina, vaan se on ihmiselle luontainen tapa olla osana maailmaa. Vaikka meillä on tähän sisäsyntyinen tarve, on ympäristön, toiminnan mahdollisuuksien, kokeilemisen, kokemusten ja vuorovaikutuksen rooli innostuneen oppimisen ruokkijana todella tärkeä. Vaikka opetus- ja kasvatussuunnitelmien tasolla on jo siirrytty näkyvää taidon oppimista tai tiedon siirtymistä korostavasta näkemyksestä oppimiskulttuuriin, jossa oppiminen nähdään aktiivisena, kokemuksellisenä ja vuorovaikutuksessa tapahtuvana (VASU 2018, 21–22), on tarpeen yhdessä rakentaa pedagogista ymmärrystä siitä, miten tämä näkyy päiväkodin arjen toiminnan ja oppimisympäristöjen suunnittelussa.

Luovan toiminnan merkitystä päiväkodissa voidaan tarkastella myös myötätuntokulttuurin vahvistumisen näkökulmasta. Merkitykset muovautuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja tässä tärkeää roolia näyttävät aivojen peilisolut, jotka virittyvät toisen ihmisen toimintaan ja tunnetiloihin (ks. mm. Sajaniemi & Mäkelä 2015). Peilisolujen toiminta auttaa ymmärtämään, miksi piiritanssin tanssiminen tai lauluun liittyvien liikkeiden tekeminen yhdessä tuntuu hyvältä. Viritymme toisiimme yhteisessä rytmissä ja liikkeessä luoden pohjaa tunne- ja myötätuntotaitojen vahvistumiselle. Musiikkiliikunnassa toisen liikkeiden pelaaminen ja matkiminen rakentaa siltää liikkujien välillä myös mielen tasolla.

Vuorovaikutuksellisen luovan toiminnan avulla voidaan rakentaa myötätuntoa tukevaa toimintakulttuuria päiväkodissa. Yhteisön toistuvat käytännöt ja rutiinit, joissa korostuu toisten lämmin huomioiminen, luovat myötätuntokyvyn perusteet (Rajala, Lipponen, Pursi & Abdulhamed 2017). Luova toiminta sekä auttaa omien tunteiden havaitsemisessa ja jäsentämisessä että helpottaa maailman katsomista toisen ihmisen todellisuudesta käsin. Esimerkiksi musiikillisen tai liikkuen tapahtuvan improvisaation kautta voimme tehdä havaintoja erilaisesta ilmaisusta ja tavoista kokea asioita. Kokeilemalla toisten tapaa liikkua tai soittaa voi luovien keinoin asettua tunnustelemaan ihmisten erilaisuutta. Myös tarinoiden ja draaman avulla voidaan saada kosketuksia toisen ihmisen tunteisiin sekä mahdollisuus eläytyä toisen ihmisen asemaan, mikä tukee myötätunnon kehittymistä (Rajala ym. 2017).

HERKÄT TUNTOSARVET TYÖVÄLINEINÄ

Varhaiskasvatuksessa tärkeä ammatillinen työväline on herkkävaistoisuus. Luovassa vuorovaikutuksessa ja taiteiden maailmoissa osallistujat tuovat tunteitaan eri tavoin osaksi vuorovaikutusta ja asettavat itsensä alttiiksi. Hetkeen asettuminen ja aistiminen sekä aidosti luovaan ilmaisuun ja vuorovaikutukseen heittäytyminen ovat tärkeä osa pedagogista ammattitaitoa. Pelkän tiedon avulla emme saa oppimis- ja vuorovaikutustilanteissa käyttöömmme juuri niitä lähestymistapoja ja käytännön toimia, joilla ryhmän vuorovaikutusta, oppimista ja ilmaisuvoimaa voisi ehkä sillä hetkellä sopivimmalla tavalla tukea.

Pedagoginen sensitiivisyys on luovan vuorovaikutustilanteen moniulotteisuudessa tärkeä työväline. Sen avulla tiedot, taidot

ja kokemukset sekä hetkessä aistien ja havainnoiden saatu informaatio kääntyvät pedagogiseksi toiminnaksi (Van Manen 1991, 2008; Huhtinen-Hildén 2012). Herkistyminen luovaan vuorovaikutukseen avaa rikkaan ympäristön ryhmässä tarvittavan tuen ja tunteiden havainnointiin. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan kykyä ymmärtää tunteiden yhteyttä oppimiseen, asettumista vuorovaikutukseen oppimista tukien sekä myötätunnon kokemista (ks. Rajala ym. 2017).

Leikillisessä, jaetussa ryhmätilanteessa vaaditaan sekä tilaa jokaisen osallistujan luovalle panokselle ja spontaanille luovalle heittäytymiselle että turvallisuutta ja raameja, joissa tämä on mahdollista. Tällaisten dialogisten luovien ja ilmaisullisten prosessien rakentaminen on mielenkiintoinen pedagoginen haaste. Jotta voimme leikkiä yhdessä, liittyä ryhmään oman luovuutemme kera, tarvitaan toisaalta hyvin suunniteltua rakennetta ja toisaalta siitä opetustilanteen hetkessä irtautuvaa pedagogista improvisointia (Huhtinen-Hildén 2017; Huhtinen-Hildén & Pitt 2018).

Opettajan pedagoginen sensitiivisyys, läsnäolo ja luova joustavuus pitävät opettajan aistit auki vastaanottamaan tietoa ja tunnelmaa sekä toimimaan kokonaisvaltaisesti ammattitaitonsa avulla monipuolisia ilmaisun mahdollisuuksia rakentaen. Luova toiminta päiväkodin arjessa avaa oven lumouksen ja taiteen maailmaan, jonne kaikki ovat tervetulleita ja joka rakentaa koko yhteisössä hyvää ja merkityksellistä arkea.

Lähteet:

- Craft, A. (2001). Little c creativity. Teoksessa A. Craft, B. Jeffrey & M. Leibling (toim.). *Creativity in education*. Lontoo: Continuum, 45–61.
- Huhtinen-Hildén, L. (2017). Elävänä hetkessä. Suunnitelmallisuus ja pedagoginen improvisointi. Teoksessa A. Lindeberg-Piiroinen & I. Ruokonen (toim.). *Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja*. Helsinki: Classicus, 389–411.
- Huhtinen-Hildén, L. (2012). *Kobti sensitivistä musiikin opettamista. Ammattitaidon ja opettajuuden rakentumisen polkuja*. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in humanities* 180. Jyväskylän yliopisto.
- Huhtinen-Hildén, L. & Isola, A.-M. (2019). Reconstructing life narratives through creativity in social work. *Cogent Social Sciences*, 5:1. Saatavana osoitteessa: DOI: 10.1080/23311886.2019.1606974.
- Huhtinen-Hildén, L. & Pitt, J. (2018). *Taking a learner-centred approach to music education. Pedagogical pathways*. Abindgon: Routledge.
- Kurkela, K. (1993). *Mielen maisemat ja musiikki*. Musiikin tutkimuslaitoksen julkaisusarja 11. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Rajala, A., Lipponen, L., Pursi, A. & Abdulhamed, R. 2017. Miten myötätuntokulttuureja luodaan päiväkodeissa? Teoksessa Pessi, A. B., Martela, F. & Paakkanen, M. (toim.). *Myötätunnon mullistava voima*. Jyväskylä: PS-kustannus, 166–182.
- Sajaniemi, N. & Mäkelä, J. (2015). Ihminen voi hyvin joukossa. Teoksessa L. Uusitalo-Malmivaara (toim.). *Positiivisen psykologian voima*. Jyväskylä: PS-kustannus, 136–159.
- Van Manen, M. (1991). *The Tact of Teaching: The Meaning of Pedagogical Thoughtfulness*. State University of New York Press.
- Van Manen, M. (2008). Pedagogical Sensitivity and Teachers Practical Knowing-in-Action. *Peking University Education Review* 1 (1), 1–23.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Opetushallitus. Saatavana osoitteessa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. (Viitattu 24.9.2019.)

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. London: Tavistock Publications.

Esimerkkejä

SUKKASÄKKISOITTIMET¹

Iloinen ryhmän vuorovaikutukseen, erilaisten äänien kuunteluun sekä yhdessä soittamiseen ja tanssimiseen houkutteleva leikki. Tunto- ja kuuloaistin herkistäminen virittää tarkkaavuutta ja auttaa keskittymään toimintaan.

Tarvitaan: *Erivärisiä ja -kuvioisia parittomia sukkaa, sukkien sisälle voi laittaa mitä tahansa kuunneltavaa ja tunnusteltavaa, esimerkiksi hammahelmiä, nappeja, käpyjä, tammenterhoja, kulkusia, pistaasipähkinän kuoria ja maitotölkkien korkeja. Sukkien varret sidotaan kuminauhoilla kiinni.*

1. Istutaan piirissä, ja jokainen lapsi saa ottaa sukkasäkistä sukan.
2. Osallistujat tunnustelevat sukkaa ensin itsekseen ja miettivät, miltä se tuntuu ja millaisia ääniä siitä löytyy. Voi myös pohtia, mitähän sukan sisällä mahtaa olla.
3. Seuraavaksi mietitään yhdessä, miten kunkin sukkaa voisi soittaa.
4. Aloitetaan yhdessä soittaminen. Sukkia soitetaan orkesterina yhdessä eri tavoin, esimerkiksi vuorotellen, pienissä ryhmissä, ravistelemalla, painelemalla, pudottamalla lattiaan, hiljaa, voimakkaasti, nopeasti jne.
5. Nyt sukat lähtevät kiertämään piirissä kädestä käteen. Aikuinen soittaa triangelia kerran, mikä on merkinä sille, että sukat pysähtyvät. Tämän jälkeen sukkien kierros taas jatkuu. Leikkiä voi kehittää niin, että uuden pysähdyksen kohdalla lapset saavat vuorollaan kertoa, millaisessa tempossa tai millaisella liikkeellä sukkien matka pysähdyksen jälkeen jatkuu.
6. Soittamisen lisäksi sukkien kanssa voi myös tanssia eri tavoin, vaikkapa edellisessä kohdassa esiin nousseiden liikkeiden viitoittamana.

MUSABOKSIⁱⁱ

Tässä esimerkissä kehitetään ryhmätyö- sekä kädentaitoja ja mielikuvitusta yhdessä tehden. Lapset pääsevät aktiivisesti ja kokonaisvaltaisesti eläytymään teemaan sekä saavat tehdä ja tuottaa sisältöä monitaiteellisesti yhdessä aikuisten kanssa.

Tarvitaan: *Tarvikkeita musaboksien sisältöihin ja niiden askarteluun sekä ryhmän valitsemia soittimia.*

Musaboksi on pieni matkalaukku tai laatikko, johon on koottu materiaalia jonkin laulun ympäriltä. Sieltä löytyy nuotti, CD-levy ja muuta lauluun sopivaa materiaalia. Jos laulu on esim. leppäkerttuaiheinen, laukussa voi olla leppäkertun siipiä, pilkkuja, sifonkihuiveja, leppis-päähineitä, puurokattila, kauha ja muita leikkivälineitä sekä lauluun sopivia soittimia. Laukku tulisi olla lasten helposti saatavilla, ja lapset itse valitsevat laukusta materiaaleja leikkeihinsä saaden näin kokonaisvaltaisen elämyksen laulun aihepiiristä.

Ryhmän aikuiset ottavat laulun ohjelmistoonsa, jotta kaikki oppivat laulun. Matkalaukkujen teemat valitaan lapsia osallistaen, sisältöä voidaan kerätä ja laukkuihin voidaan askarrella sisältöä yhdessä. Aiheina voivat olla esim. ritarit, viidakon eläimet, leppäkerttu, sirkus jne.

Musaboksi on ryhmässä aina kuukauden ajan, minkä jälkeen se viedään seuraavaan. Musaboksin tekee jokainen ryhmä. Niiden kiertäessä kaikki ryhmät oppivat uusia lauluja ja pääsevät näkemään toistensa tekemät musaboksit.

Tavoitteena voisi olla, että syyskaudella kaikki boksit olisivat kiertäneet ainakin yhden kierroksen ja kevätkaudella toisen.

AARRETTA ETSIMÄSSÄⁱⁱⁱ

Tämä kokonaisvaltainen aarteenetsintäprosessi kehittää mielikuvitusta ja harjoittaa oman vuoron odottamista. Itseilmaisua harjoitetaan laulun, liikkeen ja musisoinnin keinoin monipuolisesti. Esimerkki on rakennettu Lastenmusiikkiorkesteri Ammuul:n Aarretta etsien -laulun ympärille.

Tarvitaan: *Tila, johon voi rakentaa esimerkiksi tyynyistä, peitoista ja patjoista alueen muistuttamaan metsää, vuorta, peltoa ja lampea. Lisäksi tarvitaan matto, jossa osallistujat voivat istua, sekä soittimia jokaiselle osallistujalle.*

Esivalmisteluina piilotetaan soittimet jokaiseen elementtiin (metsä, vuori, pelto, lampi). Yhdessä elementissä voi olla useampia soittimia riippuen osallistujamäärästä.

Kun leikki alkaa, alustetaan aarteenetsintää esittelemällä osallistujille tila ja ehdottamalla lähtöä aarteenetsintään yhdessä. Ennen kävelyä harjoitellaan perussyke esimerkiksi jalkoihin taputtamalla, minkä jälkeen lähdetään yhdessä matkaan samassa tahdissa laulaen ja taputtaen käsiä.

Ensimmäiseksi saavutaan metsään. Yksi osallistujista pääsee metsän aarretta etsimään, mutta jos soittimia on piilotettu useampi, pääsee aarteenetsijöitä osallistumaan soittimia vastaava määrä. Löytäjä saa pitää soittimen itsellään. Tämän jälkeen matkaa jatketaan eteenpäin jälleen aarrelaulun tahdissa laulaen ja taputtaen sekä soittaen (soitinten löytäjät soittavat).

Seuraavaksi saavutaan vuorenharjanteelle, josta aarteita etsitään samaan tapaan kuin metsässä, mutta aarretta etsivät aina uudet osallistujat kuin aikaisemmin. Tämän jälkeen jatketaan matkaa pellolle ja lopulta lammen rantaan. Kun kaikki osallistujat ovat löytäneet itselleen soittimet, lauletaan laulu vielä kerran yhdessä soittaen ja saavutaan kotiin. Lopuksi kiitetään osallistujia onnistuneesta aarteenetsinnästä.

Laulu: *Aarretta etsien* (säv. & san. Tero Pajunen)

Vinkki: Vaihtoehtoisesti voidaan etsiä muita aarteita, kuten lorukortteja ja niihin sopivia pehmoleluja. Tällöin reitillä edetään aarrelaulua laulaen ja taputtaen rytmiä käsiin tai kehoon. Viimeisestä paikasta löydetään aarrearkku täynnä soittimia, jotka jaetaan osallistujien kesken. Silloin lauletaan laulu yhdessä soittaen.

Teemaan sopivia ”aarteita”:

Metsä: *On metsän kätköissä lettuja* (san. Jorma Toiviainen ja Pirkko Huttunen)

Vuori: *Hiiri mittaa maailmaa* (san. Hannele Huovi)

Pelto: *Hopoti hoi!* 2. säk. (san. Evert Suonio)

Lampi: *Pikkuiset kultakalat* (san. Anna-Kaarina Kiviniemi)

YHDESSÄ^{IV}

Alkusyksy on varhaiskasvatuksessa lasten havainnoinnin ja ryhmäytymisen aikaa. Tässä draamaleikissä harjoitellaan ratkaisemaan eripuraisia tilanteita pöytäteatterin avulla. Harjoitus tarjoaa turvallisen ympäristön tarkastella konfliktitilannetta ja omaa subdettä siihen.

Tarvitaan: *Tarina riittaisasta tilanteesta kirjoitettuna ylös sekä hahmot ja halutessa tapahtumapaikan lavasteita.*

1. Aikuinen on arjen ja leikki-tilanteiden havaintojen perusteella kirjoittanut ylös tarinan, jossa jokin lasten päiväkotiarjen tilanne eskaloituu eripuraksi lasten välille. Hahmoina esim. eläinhahmot ja tapahtumapaikkana metsä.
2. Kokoonnutaan yhteiseen piiriin, ja aikuinen alkaa esittää satua pöytäteatterin keinoin. Kun satu tulee kohtaan, jossa syntyy eripuraa tai muu tilanne, joka tarvitsee ratkaisun, aikuinen soittaa kelloa ja lopettaa esittämisen.
3. Aletaan keskustella tilanteesta yhdessä ryhmän kanssa: mitä tapahtui, miksi, miltä kustakin hahmosta tuntui, mitä voisi tehdä ja miten voidaan jatkaa niin, että kaikilla olisi hyvä olla?
4. Keskustelun päätteeksi halukkaat lapset saavat tulla esittämään tilanteen loppuun yhdessä päättämällään tavalla.
5. Kun tilanne on esittäjien mielestä ratkennut, saavat he soittaa kelloa.
6. Annetaan aplodit ja mahdollisesti vielä jatketaan keskustelua. Hahmot voi jättää leikittäviksi.

Satu Hakanen & Saira Nevanen

Lapsen osallisuus ja ilmaisuuden monet muodot

Varhaiskasvatustyötä valtakunnallisesti linjaava *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018* (VASU) nostaa lasten mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin yhdeksi keskeiseksi lähtökohdaksi varhaiskasvatustyössä. Aktiivista ja vastuullista osallistumista tulee harjoitella läpi koulutuspolun, joka alkaa varhaiskasvatuksesta. Pohjan sille, että lapsi luottaa omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, luo lapsen arvostava kohtaaminen ja hyvä vuorovaikutus niin lasten kesken kuin lasten ja henkilökunnan välillä. Lapset tulee ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lasten kuunteleminen ja heidän aloitteisiinsa vastaaminen vahvistavat heidän itseluottamustaan ja sosiaalisia taitojaan. Myös ymmärrys vastuusta ja valintojen vaikutuksista kehittyy lapsilla osallisuuden kautta. (VASU 2018, 26–27; Venninen, Leinonen & Ojala 2010, 5–7.)

LAPSEN ERILAISET TAVAT OSALLISTUA

Varhaiskasvatustyön suunnittelussa lähdetään siitä, että lapsen tulee tulla kuulluksi ja ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joihin hän kykenee. Henkilökunnan vastuulle jää lapsen mielipiteiden ja toiveiden selvittäminen. Alle kolmevuotiaiden lasten aloitteet eivät usein ole sanallisia, vaan lapsi viestii ja ilmaisee itseään esimerkiksi ilmein ja elein. Henkilökunnalta vaaditaan sensitiivisyyttä ja havainnointitaitoja, jotta tämän tapainen ilmaisu tulee nähdyksi ja kuulluksi. Yli kolmevuotiaat ilmaisevat itseään jo enemmän puheen avulla, mutta edelleen sanattomat viestit tuottavat tärkeää tietoa kasvattajille. (VASU 2018, 38.) Aikuisen tuleekin oppia tunnistamaan lasten erilaisia tapoja reagoida ja ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan sekä tukea ja opettaa heitä näissä tilanteissa. Lasta voi auttaa tulemaan yhteyteen toisten kanssa pienillä mutta merkittävillä teoilla, kuten myötätuntoisella huomiolla, rauhoittavalla äänellä tai kosketuksella. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä 2015, 37, 83.) Toisia lapsia pitää houkutella ilmaisemaan ajatuksiaan ja tunteitaan, toisille tulee opettaa sitä, että he antavat tilaa myös toisille ja osallistuvat huomioiden muut ryhmän jäsenet.

Kun ryhmässä vaalitaan myönteistä toimintakulttuuria, vahvistaa se lasten sosiaalisia suhteita. Tämä antaa hyvän pohjan oppimiselle ja hyvinvoinnin rakentumiselle sekä tukee lasten osallisuutta. Lasten arkea, erilaisuutta, ainutkertaisuutta ja omia vahvuuksia arvostetaan. Lapsen on myös oikeus osoittaa vallitsevasta toimintakulttuurista eriaviä mielipiteitä. Tällöin aikuisten tulee pohtia, mistä tämä johtuu ja miten ympäristöä tulisi cheyttää niin, että kaikilla olisi ryhmässä hyvä olla. (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen 2014, 228–230.) Tärkeä lähtökohta varhaiskasvatuksessa on, että sitä toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti. Jokainen saa olla osa ryhmässä tasa-arvoisesti omana itsenään ja saaden tarvitsemaansa tukea. (VASU 2018, 54.) Esimerkiksi taidekasvatuksessa aikuinen suunnittelee kaikkia kunnioittavia, mielekkäitä, erilaisia tilanteita, joissa on mahdollista onnistua, saada kannustusta ja osallistua eri tavoin.

Sisäinen motivaatio on keskeinen lähtökohta oppimisessa. Lapsi oppii parhaiten, kun aihe kiinnostaa häntä ja hän voi itse vaikuttaa leikkeihin ja toimintaympäristöönsä. Toiminnalla pitää olla kosketus lapsen omaan elämänpiiriin, ja henkilökunnan tulee ymmärtää lapsen tapaa ajatella. Leikkien aiheet tulevat las-

ten kokemusmaailmasta ja ilmentävät lasten ajattelua, heidän tapansa hahmottaa maailmaa sekä niitä tulkintoja ja merkityksiä, joita lapsi antaa näkemälleen ja kokemalleen. Aikuisen tehtävä on tarttua näihin lapsen esiin nostamiin aiheisiin, työstää niitä yhdessä lasten kanssa, rikastuttaa ja liittää niihin oppimisen ja kehittymisen kannalta tärkeitä sisältöjä. Aikuisen rooli on tärkeä. Lapsilähtöisyys ei tarkoita sitä, että lapset jätetään leikin ja muun tekemisen kanssa yksin, vaan että lapset voivat osallistua ja vaikuttaa leikkeihin, toimintaympäristöönsä ja oppimiseensa tavalla, joka rakentaa myönteistä minäkäsitystä, ryhmään kuulumista ja tunnetta siitä, että lapsen aloitteista ja mielipiteistä ollaan kiinnostuneita ja niitä arvostetaan. (Tarinasta leikiksi 2017, 4–5; Turunen 2016, 57.)

LAPSEN ILMAISUN MUODOT LEIKIN JA TAITEEN KAUTTA

Leikki ja taide tarjoavat loputtoman valikoiman mielekkäälle tekemiselle. Oppimiseen liittyy ongelmanratkaisua, tunteita, yhteisöllisyyttä, onnistumisen hetkiä ja ponnistelua päämäärien saavuttamiseksi. Taide ja leikki kumpuavat samoista lähteistä: mielikuvituksesta, aktiivisuudesta, kokemuksellisuudesta, kehollisuudesta jne. (Nevanen 2015, 16–17.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (VASU 2018, 42–44) kuvataan lapsen ilmaisumuotoina musiikillista, kuvallista, sanallista ja kehollista ilmaisua. Tavoitteena on herättää kiinnostus ja rohkaista lasta käyttämään eri ilmaisutapoja. Lapsi tarvitsee leikin ja toiminnan kautta kokemuksia muun muassa musiikista, kuvataiteesta, draamasta ja tanssista. Ilmaisutapojen kehittyessä kehittyvät myös lapsen ajattelu ja oppimisen taidot sekä hänen taitonsa ja kiinnostuksensa aktiivisesti tutkia ja ymmärtää maailmaa ja kulttuuria ympärillään.

Leikki tarjoaa lapselle mahdollisuuden harjoitella asioita, jotka eivät vielä ole hänelle oikeassa maailmassa mahdollisia. Leikissä lapsi on tasavertainen aikuisen kanssa. Leikkitaitojen kehittyessä kehittyvät myös lapsen sosiaaliset taidot, kyky neuvotella ja tehdä aloitteita sekä kokemus leikkiyhteisöön kuulumisesta. Lasten toimintaympäristö ei aina tue ja mahdollista pitkäkestoista leikkiä, vaan joustamattomat päiväohjelmat, aikataulut ja vaatimus leikkitarvaiden pois korjaamisesta keskeyttävät leikit. (Lounassalo, Sajaniemi, Pursi & Savolahti 2017, 49.)

Leikkitaitojen kehittyminen ja leikille suotuisan oppimisympäristön luominen edellyttävät aikuisen panosta. Leikkiin osallistuminen avaa aikuiselle tilaisuuden ymmärtää paremmin lasten maailmaa ja ajattelua sekä mahdollisuuden lasten kuulemiseen ja heidän aloitteidensa huomaamiseen. Aikuiselta vaaditaan kykyä havainnoida lapsia ja leikkitilanteita sekä sensitiivisyyttä säädellä omaa osallistumistaan leikkeihin, välillä aktiivisesti mukana leikkien ja välillä taas ulkopuolelta seuraten ja havainnoiden. (Turunen 2016, 29–31.) Leikki on keskeinen toimintatapa, jossa lapsen osallisuus voi toteutua, ja sitä on mahdollista harjoitella. Myös ilmaisun harjoittelu ja taidekasvatus voivat olla ikään kuin leikkiä, jossa voi yhtä lailla heittäytyä ja jossa tärkeintä ei olekaan lopputulos vaan tekeminen ja siitä nauttiminen sekä oppiminen.

AIKUISEN ROOLI OSALLISUUDEN VAHVISTAJANA JA ILMAISUUN ROHKAISIJANA

Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuus ei tarkoita sitä, että lapsi aina valitsisi itse, mitä hän tekee. Aikuisten on tarjottava erilaisia kokemuksia ja tapoja tutustua maailmaan, ja taide ja ilmaisu antavat siihen hyvät välineet. Kuitenkin Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen selvityksen mukaan näyttäisi siltä, että taidekasvatuksen hetkiä, erilaisiin ilmaisuihin houkuttelevaa toimintaa, tarjotaan lapsille vaihtelevasti, jopa harvoin. Erityisesti alle 3-vuotiaiden taiteellisen kokemisen ja ilmaisun alueen toteuttamiseen tarvittaisiin henkilöstölle tukea siihen, että voitaisiin järjestää monipuolista, kaikkia lapsia houkuttelevaa ja kiinnostavaa taidetoimintaa. (Repo, Paananen, Eskelinen, Mattila, Lerkkanen ym. 2019, 91–95.)

Ilmaisu tukevan toiminnan tulisi olla säännöllistä, ja jokaisella lapsella on oikeus saada kokemuksia erilaisista ilmaisutavoista. Aikuisen perehtyneisyys taidekasvatukseen antaa enemmän välineitä työhön, mutta taidekasvatusta opitaan myös varhaiskasvatuksen tehtäviin pätevöittävässä opinnoissa ja sitä kautta taidekasvatus tulisi nähdä varhaiskasvatustyössä perusammattitaitona. Aikuiselta tarvitaan ennen kaikkea heittäytymistä, herkkyyttä ja kiinnostusta lasten kulttuuriin. Aikuisten tehtävänä on myös ohjata lapsia esimerkiksi käyttämään tarkoituksenmukaisesti ilmaisu tukevia esineitä, kuten soittimia, sekä tarjota lapsille erilaisia työtapoja, taiteen oppimisympäristöjä ja taidekokemuksia. Kun

aikuinen suunnittelee ohjattuja taidehetkiä, hänen tulisi ottaa suunnittelussa huomioon senhetkinen lapsiryhmä ja lasten omat kiinnostuksen kohteet. Itse tilanteessa aikuisten tulisi edelleen ymmärtää, että hetki etenee suunnitelman mukaan mutta lapset ja tilanne huomioiden, ja suunnitelmasta on mahdollista poiketa.

Ilmaisun ja taiteen tilanteita on paljon myös spontaanisti. Niissä luonnollisesti korostuu lasten osallisuus. Näissä tilanteissa kaikkien, niin lasten kuin heitä ohjaavien aikuisten, on mahdollista heittäytyä. Tärkeää on myös ymmärtää, että ilmaisun monet muodot antavat tilaa kaikenlaiselle luovuudelle. Oikeita vastauksia, teoksia, sävelmiä ei ole, tai ne eivät ole tärkeintä.

Yhtenä esimerkkinä lasten erilaisesta tavasta osallistua ja ilmaista itseään kuvaamme tässä konserttitilannetta päiväkohteissa, jossa lapset tulivat kuuntelemaan klassista musiikkia soittavaa kvartettia. Tilanne oli monelle lapselle uusi, ja lapset reagoivat musiikkiin monin eri tavoin. Lapsista näkyi paljon erilaisia tunteita: iloa, naurua, riehakkuutta, jännitystä, itkuu. Jotkut lapset syöksyivät uuteen tilanteeseen ja innostuivat musiikista heti. He juttelivat kappaleiden välillä muusikoiden kanssa ja tanssivat riehakkaina nopeamman kappaleen innostamana. Toiset taas kokivat olonsa turvallisiksi vain aikuisen sylissä tai aikuisen kylkeen painautuneena ja lähtivät varovasti liikkumaan vain aikuisen kannustamana. Osa lapsista kuunteli musiikkia keskittyneesti paikallaan, joku lapsista saattoi heilua musiikin mukana tai soittaa kuviteltua viulua paikallaan. Jotkut lapset halusivat liikkua ja tepastella ympäriinsä musiikin tahtiin koko konsertin ajan. Sallivassa ja kannustavassa ilmapiirissä kaikki tämä oli mahdollista ilman, että siitä koitui kaaosta tai häiriötä soittajille.

Näimme välillä myös tilanteita, joissa vaadittiin, että lapset istuvat paikallaan, kuuntelevat ja ovat hiljaa. Näissä tilanteissa ei ollut tilaa erilaiselle tavalle kuunnella ja osallistua konserttiin. Jos lapsi esimerkiksi itki tai ei pysynyt paikallaan, hänen kanssaan lähdettiin nopeasti pois konsertista eikä lapselle jäänyt mahdollisuutta tottua hänelle vieraaseen tilanteeseen. Aikuisen rooliksi näissä tilanteissa jäi järjestyksen pito ja häiriöiden minimoiminen, ei niinkään lasten innostaminen tai kannustaminen. Lapset näyttivät mukautuvan aikuisten tunnelmaan. Jos ryhmän omat aikuiset nauttivat tilanteesta ja olivat innostuneita musiikista, innostus tarttui lapsiinkin. Jos taas aikuiset olivat huolissaan tilanteen sujumisesta eivätkä itse keskittyneet musiikkiin, myös lapset olivat levottomia.

Aikuisten esimerkillä ja toiminnalla uudessa tilanteessa oli selvästi suuri merkitys siihen, millainen tilanne ja kokemus edellä kuvatusta konsertista muodostui lapsille. Aikuisen kyky hienovaraisesti ohjata lapsen huomiota ja käytöstä mahdollisti sen, että lapset pystyivät nauttimaan musiikista. Hyvä vuorovaikutus lasten ja oman ryhmän aikuisten sekä soittajien välillä auttoi lapsia rauhoittumaan, kuuntelemaan ja kytkemään kuulemaansa omaan kokemukspiiriinsä. Aikuiset pystyivät parhaimmillaan syventämään yhteistä konserttikokemusta, ja yhdessä koettu kokemus antoi aineksia uusiin musiikkikokeiluihin ja -leikkeihin.

KASVATUSYHTEISÖN MERKITYS LAPSEN OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

Yhteisön toimintakulttuurilla on suuri merkitys sille, millaisia kokemuksia lapsi saa osallisuudesta. Osallisuuden yksi tavoite on tunne yhteisöön kuulumisesta. Vuorovaikutustaidot, kyky säädellä omaa toimintaa, ottaa toiset huomioon ja toimia ryhmässä ovat keskeisiä taitoja, joita opetellaan varhaiskasvatuksessa. Näitä taitoja tarvitaan läpi elämän. (Järvinen & Mikkola 2015, 25.) Myös lasten vanhempien osallisuutta voidaan hyödyntää. Vanhemmat voivat ehdottaa tai järjestää erilaisia taidekokemuksia lapsiryhmälle, he voivat tulla soittamaan kitaraa kevätjuhlaan, piirtämään lasten kanssa perheiltään ja osallistua päiväkodin oman sirkuksen tekemiseen. Mahdollisuuksia on monia. Joskus perheet käyvät vapaa-ajallaan konsertissa tai teatterissa. Sen kokemuksen voi jakaa lapsiryhmässä. Lapsi voi kertoa kokemuksestaan, siitä voidaan hankkia yhdessä lisää tietoa. Näin yhden lapsen kokemus voi laajentaa koko lapsiryhmän tietoa maailmasta. Tärkeää on, että lapsiryhmän aikuiset ovat kiinnostuneita perheiden ja sitä myötä lapsen kokemuksesta ja osaavat hyödyntää sitä erilaisissa hetkissä päiväkodissa.

Ilmaisun eri muotojen käyttö lapsilähtöisesti sensitiivisen aikuisen ohjaamana, aikuisen kanssa kulkiessa, voi parhaimmillaan lisätä lasten hyvinvointia, elämäniloa ja osallisuutta (Huh-tinen-Hildén 2013, 143). Ilmaisun monien muotojen harjoittelu tuo parhaimmillaan lapsille hyvää mieltä eri aistien välityksellä. Mielekäs taiteellinen tekeminen ryhmässä voi lujittaa lasten keskinäisiä suhteita ja parhaimmillaan estää ketään jäämstä ryhmän ulkopuolelle.

Lähteet:

Huhtinen-Hildén, L. (2013). Kanssakulkijana musiikin alkupoluilla. Teoksessa M.-L. Juntunen, H. M. Nikkanen & H. Westerlund (toim.). *Musiikkikasvattaja. Kohti reflektiivistä käytäntöä*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 130–149.

Järvinen, K. & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Pedatieto.

Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppä, J. & Lipponen, L. (2014). Positiivisen psykologian jäljillä. Teoksessa L. Uusitalo-Malmivaara (toim.). *Positiivisen psykologian voima*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 224–242.

Lounassalo, J., Sajaniemi, N., Pursi, A. & Savolahti P. (2017). Miksi leikkiminen on välttämätöntä. Teoksessa *Tarinasta leikiksi*. Vantaan kaupunki. Erasmus+ project. Narrative environments for play and learning. 5/2017, 46–50.

Nevanen, S. (2015). Focusing on arts education from the perspectives of learning, wellbeing and multiprofessional collaboration. *Research Report 373*. University of Helsinki.

VASU (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus.

Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M.-K., Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A. & Hjelt, H. (2019). *Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Julkaisut 15:2019.

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. E. (2015). *Stressin säätely: Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tarinasta leikiksi. Tarinallisen leikin käsikirja (2017). Vantaan kaupunki. Erasmus+ project. *Narrative environments for play and learning*. 5/2017. Saatavana osoitteessa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/233213/187568_tarinasta_leikiksi_kasikirja_2017.pdf?sequence=1. (Viitattu 10.10.2019.)

Turunen, S. (2016). ”Nyt me tiedetään, että aikuisen kuuluukin leikkiä.” Kasvattajan rooli leikkiä edistävissä ja rajoittavissa tekijöissä. *Soccan työpapereita* 2016:2. Helsinki: SOCCA.

Venninen, T., Leinonen, J. & Ojala, M. (2010). ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. *Soccan työpapereita* 2010:3. Helsinki: SOCCA.

Esimerkkejä

AAMUHERÄTYS^v

Tässä esimerkissä kosketus ja hieronta hellivät mieltä ja kehoa. Lempeä aamuhieronta rauhoittaa ja rentouttaa lasta, edesauttaa luottamuksen syntyä ja tukee myönteisen minäkuvan muodostumista.

Tarvitaan: *Tennispallot, kapulat tai muut vastaavat jokaiselle hierojalle, patjat tai makuualustat lattialle sekä sopivaa musiikkia. Tarvitaan sellainen tila, jossa puolet osallistujista mahtuu makaamaan lattialla.*

Valmistele tai valmistelkaa yhdessä lasten kanssa tila sellaiseksi, että puolelle ryhmästä on patjat tai muut alustat lattialla. Jokaisen patjan vieressä on pallo tai muu valittu hierontaväline, esim. puukapula. Valitse kuunneltavaksi musiikiksi lempeää ja rentouttavaa, rauhallista musiikkia.

Laita musiikki soimaan ja hämää huoneen valoja hiukan. Kutsu lapset sisään huoneeseen hiljaa, sillä vain hiljaisuudessa voi kuunnella ja mieli saa mahdollisuuden rentoutua. Jokaisen patjan ääreen tulee kaksi lasta, joista toinen käy patjalle makaamaan ja toinen hieroo. Lähtekää liikkeelle jaloista, hitaasti pallolla pyöritellen. Hierokaa jalat, selkä ja kädet. Anna ohjeita rauhallisella äänellä, musiikkia hitaasti myötäillen. Harjoitus sopii hyvin aamuun, jolloin saa rauhallisen aloituksen päivään.

Vinkki 1: Tehkää jollakin kerralla niin, että vain aikuiset hierovat ja kaikki lapset saavat nauttia lattialla pötkötellen.

Vinkki 2: Ottakaa vanhemmat lasten hierottaviksi esim. isän- tai äitienpäivänä.

Vinkki 3: Somistakaa huonetta teemaan sopien, esim. jouluna jouluvalot ja piparin tuoksua, keväällä kukkia ja luonnon ääniä.

SIISTISTI SISÄÄN^{vi}

Kun vaatteet ovat ulkoilun jäljiltä hiekkaiset tai lumiset, voi käyttää niiden puhdisteluun kannustavaa loruja, jossa samalla nimetään ja etsitään kebonosia. Vaatteet voisi toki harjatakin, mutta leikin avulla koko ryh-

mä puhdistuu kerralla ja aikaansaadaan pedagoginen, yhteinen tilanne, arkimuskaribetki, joka lisää yhteen kuuluvuuden tunnetta, osallisuutta ja hyvää ilmapiiriä.

Ulkoa sisälle tuleva ryhmä muodostaa piirin, jossa kaikki näkevät toisensa hyvin. Leikki alkaa polvien puhdistamisesta, minkä jälkeen kysellään lapsilta, mitä kohtaa seuraavaksi puistellaan. Sanoihin voi keksiä oman melodian. Jokaisessa säkeistössä vaihdetaan uusi puhdistettava paikka.

”Huis-hais-huiskitaan, polvet puhtaaksi.” x2

”Sitten kaikki pompitaan, sitten kaikki pompitaan.
Kengät puhtaaksi.” x2

”Huis-hais-huiskitaan, massu puhtaaksi.” x2

”Sitten kaikki pompitaan, sitten kaikki pompitaan.
Kengät puhtaaksi.” x2

jne.

(san. Maarit Lavas)

KENEN VUORO?^{vii}

*Varhaiskasvatuksen lukuisissa tilanteissa harjoitellaan oman vuoron odottamista. Vuorojen jakaminen ja oman vuoron odottaminen on mukavampaa yhdessä laulaen. Tämän esimerkin laulu houkuttelee lasta oivaltamaan itse, havainnoimaan, oppimaan värejä sekä pysymään tarkkaavaisena ja odottamaan kärsivällisesti, vaikka oma vuoro ei vielä olisikaan. Samalla aikuinen voi tarkkailla lasten kehittyviä vuorovai-
kutustaitoja. Lapset myös malttavat siivota lelut pihavarastoon, kun ei tarvitse kiirehtiä ovelle jonon ensimmäiseksi.*

Esimerkiksi ulkoa voi siirtyä sisälle mukavalla tavalla Värilaulun mukana. Ensiksi kaikki lapset kerääntyvät yhteen piiriin ja sitten lauletaan Värilaulu, jonka sanojen värisiä vaatekappaleita omaavat menevät vuorollaan sisään. Vaihda värejä ja muuttele sanoja sopiviksi, esim. pipo punainen, saappaat siniset, takki vihreä jne.

Vinkki: Valitse sanoitukseen sen värisiä vaatteita, miten monta lasta haluat kerrallaan sisälle.

Laulu: *Värilaulu* ("Kenellä on päällä jotain punaista", suom. kansanlaulu).

Viimeistä kahta ulkona olijaa voidaan huomioida ja kiittää pitkästä vuoron odottamisesta laulamalla ihan viimeisessä lauseessa esim. näin:

"Hän voi ottaa ystävän, tarttua saat kädestä ja mennä sisälle!"
x2

tai

"Hän voi ensin halata, ja mennä sitten sisälle, mennä sisälle!" x2

LUONNOSSA LEIKKIEN^{Viii}

Nykyaikana kaupungissa elävät lapset usein asuvat hyvin urbaanissa ympäristössä ja kosketus luontoon ja luonnonmateriaaleihin voi olla vähäinen. Lauluhetkeen ei välttämättä tarvita suuria suunnitelmia tai soitimia. Ne voivat syntyä spontaanisti vaikka retkellä lähimetsään tai bussipysäkillä bussia odotellessa. Usein parhaimmat ideat lähtevät suoraan lapsilta ympäristön inspiroimana. Luonnossa on hyvä harjoitella motorisia taitoja, ympäristön havainnointia ja herkistyä kuuntelemaan metsän ääniä. Metsästä ja luonnosta löytyy paljon ideoita ja materiaaleja soittimiin ja lauluihin, kokeile esim. keppejä rytmikapuloina. Lapset voivat istua kaatuneella puunrungolla ja ehdottaa lauluja. Niiden tahdisa voi soittaa kepeillä. Tässä esimerkissä harjoitellaan karkeamotorisia taitoja, suuntia ja houkutellaan liikkeen maailmaan yhdessä tehden.

Aluksi retkeläiset kokoontuvat yhteen. Aikuinen lukee lorun *Peikkojumppa* (kirj. Jarmo Luttinen) ja näyttää samalla liikkeit isosti selkeästi. Miettikää, miten ja esim. millä nopeudella venyttelee peikkomamma, -isä, -mummo ja vaikka -koira. Spontaaneista lauluhetkistä voi yllättäen löytyä kevätjuhlaan laulusitys lasten ideoimana. Esimerkiksi liikennevälinelaulussa voi käyttää keppejä rytmikapuloina säkeistöjen välillä.

Minna Huotilainen

Luovuuden merkitys varhaiskasvatuksessa - neurotieteen näkökulma

NEUROTIETEEN NÄKÖKULMA KOROSTAA OPPI- MISEN KOKONAISVALTAISUUTTA JA LAAJA-ALAI- SUUTTA

Neurotieteen näkökulma varhaiskasvatukseen käsittää monenlaisia tutkimuksia esimerkiksi lapsen aivojen kehityksestä, oppimisesta, sosiaalisesta ja kognitiivisesta kehityksestä, stressistä, itsesäätelystä, varhaiskasvatuksen järjestelyistä ja tiloista (Huotilainen 2019). Aivotutkimuksen tuoma tieto on usein konkreettista, ja tietoa on mahdollista soveltaa sekä moniin käytännön järjestelyihin että myös esimerkiksi opetussuunnitelmiin ja tavoitteiden asettamiseen. Aivotutkimus tuo jatkuvasti uutta tietoa myös lasten yksilöllisyydestä, jokaisen lapsen yksilöllisen kehityspolun kunnioittamisesta ja yksilöllisen tuen tarpeesta (Huotilainen & Peltonen 2017). Luovuuden merkityksestä var-

haiskasvatuksessa tulee jatkuvasti uutta, helposti käytäntöön sovellettavaa tietoa, jota aivotutkijat pyrkivät jakamaan ja levittämään mahdollisimman laajasti (Torppa & Huotilainen 2010).

Taiteeseen ja luovaan toimintaan kohdistuneen neurotieteen voidaan katsoa yleistyneen 1990-luvulla. Taide on aina kiinnostanut neurologeja, psykologeja ja psykiatreja, mutta 1990-luvulla tapahtunut aivotutkimuslaitteiden kehittyminen mahdollisti taiteeseen ja luovaan toimintaan liittyvien aivotoimintojen tarkan mittaamisen. Mittaukset kohdistuivat aluksi taiteen ammatilaisiin: muusikoihin, kuvataiteilijoihin ja tanssijoihin, jotka ovat käyttäneet taiteen tekemiseen ja harjoitteluun elämässään tuhansia ja taas tuhansia tunteja. Koska taiteen tekeminen ja harjoittelu näyttivät vaikuttavan aivoihin voimakkaasti, tutkijat kiinnostuivat nopeasti siitä, miten taiteen tekeminen voisi vaikuttaa aivoihin myös pienemmällä harjoitusmäärillä. Tutkijat ryhtyivät etsimään taidetta harrastavia lapsia ja nuoria tutkimuksiinsa ja lisäksi suunnittelemaan erilaisia koasetelmia, joissa taiteen vaikutusta aivoihin voitaisiin mitata.

MUSIIKIN NOPEA JA VOIMAKAS VAIKUTUS FYSIOLOGIAAN MUOKKAA IHMISEN OLOTILAA

Autonominen hermosto säätelee ihmisen fysiologista tilaa – elimistömme pyrkii optimoimaan fysiologista toimintaansa kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Kun lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja ympäristö on rauhallinen, lapsen elimistö mukautuu tilanteeseen: pulssi laskee, verenpaine laskee ja monet lapsen elimistöä korjaavat ja rakentavat prosessit voivat toimia. Tällöin ruuansulatus toimii hyvin, lapsen uni on laadukasta, aivot käsittelevät päivän aikana opittua uutta opittua tietoa ja tunne-elämyksiä yöllä ja päiväunien aikana, lihakset, luut ja nivelet vahvistuvat, immuunipuolustus toimii hyvin ja kaiken kaikkiaan lapsen fyysinen ja psyykinen kehitys mahdollistuu.

Stressi vaikuttaa lapseen monin tavoin. Fysiologinen tila muuttuu, pulssi on korkeampi, hormonitoiminta muuttuu, unen laatu kärsii ja uusien asioiden oppiminen ja tunteiden säätely muuttuvat vaikeammaksi. Stressiä lapselle voivat aiheuttaa monet kotona tapahtuvat asiat, jotka liittyvät vanhempiin ja perheen tapahtumiin, vointiin ja terveyteen. Stressi voi kuitenkin aiheutua myös varhaiskasvatuksen järjestelyistä. Esimerkiksi liian suuret ryhmäkoot tai huonosti suunnitellut, heikosti akusoidut tilat voivat aikaansaada suuren määrän keskeytyksiä ja

taustamelua, jotka nostavat helposti lapsen stressitasoa.

Musiikilla on voimakas ja nopea vaikutus fysiologiseen tilaan. Samat aivoalueet, jotka säätelevät fysiologista tilaa, reagoivat musiikkiin voimakkaasti. Tilanteeseen sopiva rauhallinen, miellyttävä musiikki rauhoittaa fysiologista tilaa ja mahdollistaa lapselle ja lapsiryhmälle rauhoittumisen. Erityisen tehokasta on musiikki, jonka soittaja tai laulaja on itse paikalla – lapsille tuttu aikuinen osaa automaattisesti sovittaa musiikin lapsen kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi. Erityisen tärkeä hetki on päivälevolle käyminen, sillä päivälevon onnistumisen kannalta lapsen fysiologinen tila on ratkaiseva. Musiikki on vahva ja toimiva työkalu päivälevon laadun nostamiseen, kuten myös muiden päivittäisten tilanteiden rauhoittamiseen.

MUSIIKKI KEHITTÄÄ KUULOJA JA KIELTÄ

Suomalaisissa aivotutkimuksissa on selvitetty varhaiskasvatuksen musiikkitoiminnan, siis lasten itsensä laulamisen, soittamisen ja tanssimisen, vaikutusta lasten aivojen kehitykseen. Psykologian tohtori Vesa Putkinen tutki väitöskirjassaan lasten aiovasteita, jotka liittyvät monenlaisten äänten havaitsemiseen, äänten välisten erojen ja niissä tapahtuvien muutosten havaitsemiseen sekä ääniin liittyvään tarkkaavaisuuden säätelyyn (Putkinen ym. 2013). Tutkimuksissaan Putkinen havaitsi, että mitä enemmän aikaa lapset viettivät musiikin parissa – siis lauloivat, soittelivat, keksivät itse musiikkia, heille laulettiin, soitettiin ja heidän kanssaan kuunneltiin musiikkia aivan tavallisessa arjessa – sitä enemmän aiovasteissa näkyi nopeutunutta kehitystä. Pohdinnassaan Putkinen arvelee tämän nopeutuneen kehityksen johtuvan musiikin erityisistä piirteistä auttaa kuulo-, tarkkaavaisuus- ja muistijärjestelmien kehitystä. Saman tyyppisiä tutkimustuloksia on havaittu myös muissa ikäryhmissä kansainvälisissä tutkimuksissa, mutta Putkisen väitöskirja on ensimmäinen, jossa musiikin vaikutusta alle kouluikäisten lasten aiovasteisiin on pystytty tutkimaan suomalaisilla lapsilla.

Voidaanko varhaiskasvatuksessa musiikkitoimintaa lisäämällä vaikuttaa lasten aivojen kehitykseen? Tätä kysymystä on selvitetty joissain kansainvälisissä tutkimuksissa, mutta suurin osa tutkimuksista on kohdistunut yli 7-vuotiaisiin lapsiin. Tästä syystä Suomessa kognitiotieteen oppiaineesta väitellyt Tanja Linnavalli tutki nimenomaan suomalaisia päiväkoteja ja siellä järjestettyä musiikki- ja tanssitoimintaa, johon voivat osallistua

kaikki päiväkodin lapset. Tämä tutkimus on tärkeää, sillä vain tutkimalla musiikillista interventiota, siis päiväkodissa järjestettyä kaikille avointa musiikki- ja tanssitoimintaa, voidaan tehdä päätelmiä siitä, miten musiikin tai tanssin lisääminen vaikuttaa aivotoimintaan ja kielellisiin taitoihin (Linnavalli ym. 2017, 2018). Jos tutkitaan lapsia, joiden perhe käy lapsensa kanssa muskarissa tai laulaa iltalaulua lapselleen, emme tutki enää pelkästään musiikin vaikutusta, vaan lapsen aivojen kehitykseen vaikuttaa myös kaikki muu hyvä kasvuympäristö, joka on näille perheille tyypillinen. Jotta saadaan selville pelkän musiikki- tai tanssitoiminnan vaikutus, toiminta on kohdistettava koko päiväkodissa kaikille perheille. Juuri näin toimittiin Linnavallin väitöskirjassa. Osassa päiväkodeista alkoi musiikkitoiminta koulutetun musiikkikasvattajan ohjaamana, osassa päiväkodeista alkoivat tanssinopettajien vetämät tanssitunnit, ja kolmas ryhmä päiväkodeja jatkoi normaalia varhaiskasvatustoimintaa toimien siten vertailupäiväkoteina. Varhaiskasvatuksen aikana suoritettussa neljässä peräkkäisessä mittauksessa havaittiin muutoksia lasten aivojen kehitykseen liittyvissä aiovasteissa, samoin kuin lasten kielellisissä taidoissa. Erityisen vahva yhteys havaittiin musiikkitoimintaan osallistumisen ja kielellisten taitojen kehittymisen välillä. Vaikka alkuvaiheessa päiväkotien välillä ei havaittu eroja lasten kielellisessä kehityksessä, musiikkitoimintaa osallistuvien lasten kielelliset taidot kehittyivät seuranta-aikana nopeammin kuin muilla. Linnavalli tulkitsee tämän nopeutuvan kehityksen aiheutuvan niistä eduista, joita muskaritoiminta tuo lapsen aivoille: kuulojärjestelmän havaintokyvyn tarkentuminen ja tarkkaavaisuustaitojen kehittyminen vaikuttavat suoraan kielellisiin taitoihin.

Musiikkileikkikoulu on tärkeä suomalainen pedagoginen keksintö, jota kannattaa näiden Suomessa tehtyjen tutkimusten valossa tarjota päiväkodissa kaikille lapsille. Näin tuetaan lasten kielellistä kehitystä ja tarkkaavaisuustaitojen kehitystä.

MUSIIKKITOIMINTA ON ERITYISEN TÄRKEÄÄ KUULOVAMMAISILLE LAPSILLE

Kuulovammaisten lasten määrä ja erityisesti sisäkorvaistutetta käyttävien lasten määrä kasvaa Suomessa. Tämä johtuu monesta eri syystä, erityisesti ennenaikaisena syntyneiden lasten suhteellisen osuuden kasvusta. Varhaiskasvatusryhmissä on siis yleistä, että ryhmässä on yksi tai useampia kuulovammaisia lapsia.

Puheterapeutti, tohtori Ritva Torppa on ollut kehittämässä kuulovammaisille lapsille sopivaa muskaritoimintaa, joka tähtää kuuloaistin harjoittamiseen (Torppa & Huotilainen 2010; Torppa 2015). Lindforsin säätiön tuella kehitetty ns. puhemuskari on toimintaa, joka muistuttaa tavallista muskaria mutta jota on säädetty kuulovammaisille ja erityisesti sisäkorvaistutetta käyttäville lapsille paremmin sopivaksi (Lindforsin säätiö 2019).

Torppa osoitti väitöskirjassaan, että istutetta käyttävät lapset hyötyvät musiikillisesta toiminnasta, erityisesti laulusta. Jos varhaiskasvatusryhmässä on kuulovammainen lapsi, musiikin ja erityisesti säestämättömän laulun tulisi kuulua jokaiseen päivään.

TANSSI JA MUSIIKKILIIKUNTA VAIKUTTAVAT LAPSEN AIVOIHIN

Tanssi on viimeaikaisessa neurotieteessä noussut valokeilaan – jotkut aivotutkijat ovat jopa menneet sanomaan, että tanssi olisi aivojen näkökulmasta kaikkein paras harrastus, liittyhän siihen monta sellaista asiaa, joiden tiedetään olevan aivoille tärkeitä: liikunta, musiikki, oppiminen, tarkkaavaisuuden harjoittaminen ja sosiaalisuus. On totta, että monissa tutkimuksissa tanssiharrastuksen on havaittu vaikuttavan aivoihin myönteisesti. Aivotutkimuksen avulla eri harrastuksia ja taidemuotoja on käytännössä kuitenkin mahdoton asettaa vastakkain.

Eräs mielenkiintoinen ja varhaiskasvatuksen kannalta olennainen tanssin tutkimuksen haara liittyy Amerikassa ja Saksassa työskentelevän Michael Tomasellon ja Saksassa työskentelevän Sebastian Kirschnerin tutkimusryhmän tutkimuksiin (Kirschner & Tomasello 2010). He tutkivat ns. rytmistä yhteisliikkumista ja sen vaikutusta lasten ns. prososiaaliseen käytökseen. He ovat havainneet, että yhteismusisointi lapsiryhmän kesken aikaansaa aivojen peilisolujärjestelmän aktivoitumisen. Tällaisen musisoinnin jälkeen lapset käyttäytyvät prososiaalisemmin eli auttavat toisiaan enemmän ja tekevät enemmän yhteistyötä. He ovat myös havainneet, että rummuttaminen ja muu rytmien yhteistoiminta ovat sosiaalista toimintaa, jossa lapsi jo 2 ½ vuoden iästä lähtien kiinnittää äänen lisäksi paljon huomiota muiden ihmisten rytmikkäisiin liikkeisiin ja saa liikkeestä tukea oman liikkeensä tahdistamiseen. Tanssi ja musiikillinen liikunta antavat varhaiskasvatuksessa mahdollisuuden aistia rytmiä tarkemmin ja tuetummin kuin pelkkä kuunteleminen.

Lisäksi tanssi ja musiikkiliikunta kehittävät lapsen motorisia taitoja ja auttavat häntä ilmaisemaan tunteitaan.

AIVOISSA ON VARATTU PALJON TILAA KÄSITÖITÄ, ASKARTELUA JA KUVAILMAISUA VARTEN

Kullakin aivokuoren pinnan alueella on oma tehtävänsä. Osa alueista vastaanottaa aistitietoa aistinelimistä, kun taas muut aivoalueet käsittelevät useamman aistin tuomaa tietoa. Otsalohkon alueella sijaitsee tarkkaavaisuuden säätelyyn ja oman toiminnan ohjaamiseen liittyviä aivokuoren alueita. Aivokuori kehittyy voimakkaasti varhaiskasvatuksen aikana. Kehittymisen vaatii aktiivista toimintaa ja stimulaatiota.

Kun aivokuoren pinta-alaa katsotaan eri aistien näkökulmasta, huomataan nopeasti, että näkötietoa ja käsien tunto- ja liike-tietoa käsittelevät järjestelmät sekä oman toimintaan ohjausta määrittävät aivokuoren alueet ovat kaikkein suurimmat. Nämä alueet tarvitsevat paljon harjoitusta kehittyäkseen normaalisti. Kehitys on erityisen nopeaa nimenomaan varhaiskasvatuksen aikana. Tarvitaan siis työskentelyä monenlaisten tuntoaistimusten parissa: käsien on päästävä koskettelemaan kylmää ja lämmintä, pehmeää ja kovaa, kiiltävää ja karheaa, kevyttä ja painavaa (Huotilainen ym. 2018). Silmä–käsi-koordinaation kehittyminen vaatii, että lapsi pääsee työstämään erilaisia materiaaleja ja näkemään oman käsiensä toiminnan tuloksia esimerkiksi piirtämällä, maalaamalla, muovaamalla, leikkaamalla, rakentamalla ja liimaamalla.

Yhteenvetona voidaan todeta, että jo tähän mennessä tehdyt neurotieteelliset tutkimukset tukevat monenlaisen luovan toiminnan tärkeää roolia varhaiskasvatuksessa. Lapsi nauttii taiteen kokemisesta ja oppii sen kautta säätelemään omia tunteitaan ja fysiologista tilaansa. Erityisen tärkeää lapselle on kuitenkin päästä itse taiteen ja luovan toiminnan tekijän rooliin. Tässä roolissa kognitiivisten taitojen kehittyminen on erityisen voimakasta: kielelliset taidot, motoriset taidot, tarkkaavaisuus ja toiminnanohjaus kehittyvät lapsen ilmaistessa itseään eri taide-
muotojen ja luovan toiminnan keinoin. Taide on siis varhaiskasvatuksessa oppimisen sisältö – on mukavaa, että lapsi osaa esimerkiksi laulaa joululauluja – mutta neurotieteen valossa taide ja luova toiminta näyttävät erityisen tehokkaina oppimisen menetelminä tukien lapsen kognitiivista ja emotionaalista kehitystä optimaalisella tavalla. Koska aivotutkimus näistä aiheista

on juuri tällä hetkellä erityisen vilkasta, on odotettavissa, että jo lähitulevaisuudessa tiedämme nykyistäkin tarkemmin, miten taide ja luova toiminta vaikuttavat lapsen kehitykseen varhaiskasvatuksen aikana.

Lähteet ja kirjallisuutta:

Huotilainen, M., Rankanen, M., Groth, C., Seitamaa-Hakkarainen, P. & Mäkelä, M. (2018). Why our brains love arts and crafts. *FormAkademisk-forskningstidskrift for design og designdidaktikk*, 11 (2).

Huotilainen, M. & Peltonen, L. (2017). *Tunne aivosi*. Helsinki: Otava.

Huotilainen, M. (2019). *Näin aivot oppivat*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Huotilainen, M. & Peltonen, L. (2020). *Uuden ajan muistikirja*. Helsinki: Otava.

Kirschner, S. & Tomasello, M. (2010). Joint music making promotes prosocial behavior in 4-year-old children. *Evolution and Human Behavior* 31 (5), 354–364.

Kokal, I., Engel, A., Kirschner, S. & Keysers, C. (2011). Synchronized drumming enhances activity in the caudate and facilitates prosocial commitment-if the rhythm comes easily. *PLoS One* 6 (11), e27272.

Lindforsin säätiö, 2019: Lindforsinsaatio.net – Koulutusmateriaaleja – MUKULA-projekti.

Linnavalli, T., Putkinen, V., Lipsanen, J., Huotilainen, M. & Tervaniemi, M. (2018). Music playschool enhances children's linguistic skills. *Scientific reports* 8 (1), 8767.

Linnavalli, T., Putkinen, V., Huotilainen, M. & Tervaniemi, M. (2017). Phoneme processing skills are reflected in children's MMN responses. *Neuropsychologia* 101, 76–84.

Putkinen, V., Tervaniemi, M. & Huotilainen, M. (2013). Informal musical activities are linked to auditory discrimination and attention in 2–3-year-old children: an event-related potential study. *European Journal of Neuroscience* 37 (4), 654–661.

Rennung, M. & Göritz, A. S. (2016). Prosocial consequences of interpersonal synchrony. *Zeitschrift für Psychologie*, 224, pp. 168–189.

Seitamaa-Hakkarainen, P., Huotilainen, M., Mäkelä, M., Groth, C. & Hakkarainen, K. (2016). How can neuroscience help understand design and craft activity? The promise of cognitive neuroscience in design studies. *FORMakademisk*, 9 (1).

Tervaniemi, M., Tao, S. & Huotilainen, M. (2018). Promises of music in education?. *Frontiers in Education*, 3: 74.

Torppa, R. & Huotilainen, M. (2019). Why and how music can be used to rehabilitate and develop speech and language skills in hearing-impaired children. *Hearing research*, 380: 118-122.

Torppa, R., Salo, E., Makkonen, T., Loimo, H., Pykäläinen, J., Lipsanen, J., ... & Huotilainen, M. (2012). Cortical processing of musical sounds in children with cochlear implants. *Clinical Neurophysiology* 123 (10), 1966–1979.

Torppa, R., Huotilainen, M., Leminen, M., Lipsanen, J. & Tervaniemi, M. (2014). Interplay between singing and cortical processing of music: a longitudinal study in children with cochlear implants. *Frontiers in Psychology* 5, 1389.

Torppa, R. & Huotilainen, M. (2010). Musiikin merkitys kuulovikaisen lapsen kuntoutuksessa. *Puhe ja kieli* (3), 137–155.

Torppa, R. (2015). *Pitch-related auditory skills in children with cochlear implants: The role of auditory working memory, attention and music*. University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, Studies in Psychology.

Esimerkkejä

TAPUTETUT JA RYTMITETYT OHJEET^{iX}

Tässä harjoituksessa yhdessä rytmittely herkistää keskittymään, kuuntelemaan sekä ymmärtämään kuultua. Sopii erinomaisesti siirtymiin sekä ohjeiden antamiseen.

Lapsi joutuu monessa tilanteessa pinnistelemaan jaksakseen kuunnella ohjeita. Rapin tai rytmin liittäminen ohjeeseen vapauttaa ja auttaa keskittymisessä. Rytmii voi olla hyvinkin yksinkertainen sanarytmi. Esimerkiksi vaatteiden pukemisehdotus voi yltää moneen: ”Pu-ke-maan vaat-tei-ta” voidaan pelkästään tavujen painotusta muuttaen saada useaksi variaatioksi. Kokeilkaa aluksi painottaa vaikkapa ensimmäistä tavua ja sen alkaessa sujua, muuttakaa painotus keskimmaiselle tavulle havainnoiden eroja. Tehkää yhdessä rohkeasti lisää erilaisia sanarytmejä.

Vinkki 1: Kokeilkaa sanarytmejä sanoen välillä hiljaisella ja välillä voimakkaammalla äänellä. Jättäkää joku tavu tai sana kuiskaukseksi, vaikka muut sanotaan ääneen.

Vinkki 2: Kokeilkaa varioida rytmileikkiä niin, että hokema jää pois ja siitä tehdään pelkkä rytmi esimerkiksi jalkojen tömistykseen, taputuksiin tai suun naksutuksiin.

Vinkki 3: Keksikää yhdessä sanarytmille liikkeitä. On hauskeempaa tanssia tai hyppiä vessaan kuin mennä sinne kävellen aikuisen kanssa. Lepohuoneeseen voi mennä takaperin rytmisissä hiiptien ja ruokailemaan varpailla kävellen sanarytmiä kuiskaten.

ODOTTELUHETKIÄ^x

Tämän esimerkin lorut ja laululeikit houkuttelevat lasta odottamaan kärsivällisesti, vaikka oma vuoro ei vielä olisikaan. Samalla aikuinen voi antaa huomiotaan kullekin lapselle yksitellen.

Esimerkiksi lounaalle lähtöä odotellessa lapset pääsevät yksitellen köröttelemään aikuisen syliin lorun tahdissa. Lapsi saa valita, lähteekö syömään hepalla vai sitikalla. Lorut luetaan tunnelmaan vahvasti eläytyen.

Vinkki: Köröttely voi olla välillä hitaampaa ja välillä nopeampaa ja tiellä voi tulla vastaan yllättäviä kuoppia. Sitikalla kuljettaessa itikka voi olla etusormen ja peukalon välissä, rättisitikkaa ohjataan käsillä rattia pyörittäen, takapenkkiin voi viitata peukaloilla ja itikan lenkki voi kulkea kutittavasti lapsen kainaloissa ja kyljissä.

Esimerkkejä köröttelyyn sopivista loruista ja laululeikeistä:

Heppa ("Näin ne pienet tytöt ratsastaa") (suom. kansanloru)

Asikkalan puiset rattaat (säv. & san. suom. kansanlaulu)

Körö körö kirkkoon (säv. & san. tuntematon)

Sitikka ("Oli kerran itikka, jolla oli rättisitikka") (suom. kansanloru)

LUOVUUTTA LEPOHETKEEN^{xi}

Tässä esimerkissä tuetaan kykyä keskittyä ja edistetään mielikuvituksen, luovuuden sekä motoristen taitojen kehittymistä rauhoittumisen äärellä.

Tarvitaan: *Muovailuvahapala jokaiselle, valitsemasi rauhallinen musiikki.*

Perinteisen sadun lukemisen sijaan lepoetken aikana voi kuunnella musiikkia ja muovailu pienellä muovailuvahapalalla. Eten lepoetken valmistelussa tavalliseen tapaan, johon lapset ovat tottuneet. Lasten ollessa sängyissään kerro, että jokainen saa kohta pienen muovailuvahapalan käteensä. Laita valitsemasi rauhallinen musiikki soimaan ja ohjeista rauhallisella äänellä lepoetken sopivasti lapsia ottamaan pala käsiinsä ja lämmitämään sitä. Ohjaa heitä verkkaiseen tahtiin tunnustelevaan vahapalaa ja havainnoimaan, mitä heille tulee mieleen, sekä pohdimaan, mitä vahasta voisi syntyä.

Sara Sintonen

Monilukutaito taiteen ja luovuuden hengessä

Käsite ”monilukutaito” on yhdyssana, joka sisältää ajatuksen lukemisesta ja siihen liittyvästä taidosta sekä siitä moninaisuudesta, jollaiseksi kulttuuri ympärillämme on kehittynyt ja kehittyi. Moninaisuus ei viittaa vain kulttuuriseen moninaisuuteen, vaan niihin moniin tapoihin, joilla lukemisen kohteina olevia tekstejä voidaan esittää, tuottaa ja jakaa erilaisissa ympäristöissä, tilanteissa ja teknologioissa. Mitä se sitten tarkoittaa erityisesti taiteellisen ja luovan osallisuuden näkökulmasta?

Varhaiskasvatuksen näkökulmasta jako taiteellisen ilmaisun ”lajeihin” (kuvataide, musiikki, sanataide, draama, jne.) ei ole yhtä oleellinen kuin se, että lapsi saisi elämäntaipaleensa ensimmäisinä vuosina kokea ja itse *tutkia moniaistisesti* sekä *tarinallisesti* ja *leikkillisesti* asioita ja ilmiöitä. Ymmärrän, että jako taiteen lajeihin on tärkeä esimerkiksi toiminnan suunnittelun ja tavoitteiden asettamisen näkökulmasta, mutta ajattelen tässä varhais-

kasvatusta erityisesti lapsen, ajan kulttuurin ja monilukutaidon kehittämisen näkökulmista.

Monilukutaito rakentuu kielelliseen tietoisuuteen ja rikkautteen, jossa kieli viittaa moniin eri ilmaisiin, kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen eli näin ollen myös osallisuuden muotoihin ja keinoihin. Keinot voivat olla sanallisia, liikkeeseen perustuvia, auditiivisia, visuaalisia, taktillisia ja monia muita sekä näiden yhdistelmiä. Keinoihin luetaan myös ne tavat, joilla eri tavoin koostettuja lukemisen tai oman tuottamisen kohteena olevia sisältöjä välitetään. Nämä ovat tässä ajassa voimallisesti digitalisoituneet, mutta onneksi rinnan on myös edelleen olemassa käteen tuntuja, erilaisia materiaalisia tapoja. Monilukutaidossa on tärkeä ymmärtää, että molemmat käsitteet, sekä ”teksti” ja ”kieli”, ovat laajoja ilmiöitä.

Monilukutaito on kehittynyt aikana, jolloin lukemisen kohteena oleviin teksteihin liittyy paljon sellaista, mitä voidaan luonnehtia eläväksi ja liikkuvaksi, joidenkin mukaan dynaamiseksi. Uudet tekstit ovat aikaisempaa muuntuvampia, ei-lineaarisempia, monimodaalisempia ja siinä mielessä koko ajan muovautuvassa, ikään kuin vaeltavassa liikkeessä. Se voi kuulostaa jopa levottomalta, mutta sitä se ei välttämättä ole. Vaeltaminen voi olla ajassa tarkasteltuna hidasta ja ulottua lonkeroiltaan myös ajassa taaksepäin, kauas menneeseen. Teksteihin ja varsinkin niiden tuottamiseen liittyy paljon myös leikkaa-liimaa-ajattelua, leikkittelyä, kokeilemistä, vaihtoehtoisia polkuja ja yhteisöllistä rakentelua. On jännittävää ajatella, että tämä ei ole mitenkään taiteen tekemisessä vierasta, ovathan esimerkiksi muusikot jo ammoisina aikoina improvisoineet ja jammailleet yhdessä. Elävyyteen ja liikkuvuuteen liittyy ilmaisun vapaus ja samalla myös sekavuus, jopa kaoottisuus. Tällöin on hyvä miettiä, miten edistää esimerkiksi varhaiskasvatuksessa taiteellisen ilmaisun kautta monilukutaitoa säilyttäen selkeys asiassa. Sillä vaikka tavoitteena on monilukutaidon edistäminen, ei toiminnan tarvitse levitä käsiin kuin löysän pullataikinan.

Taiteellinen toiminta on loistava tapa tutustua ja tutkia maailmaa lasten kanssa ja rakentaa siihen pohtiva, kysyvä ja tutkaileva suhde. Parhaimmat hetket syntyvät yleensä lasten aloitteesta tilanteissa, joissa niitä vähiten odottaa: jokin arkinen alkaakin yhtäkkiä muuntua taiteeksi. Silloin ei ole merkityksellistä se, ovatko paikat ja aikuinen valmiina erilaisten soittimien ja maalausvälineitten kanssa, ja jos lähtee niitä kaapeista etsimään, hetki menee ohitse. Merkityksellistä on vain se, tuleeko lapsi

siinä hetkessä kuulluksi ja huomatuksi.

Pohtimisen ja moniaistisen tutkimisen kautta rakentuva taiteellinen toiminta on myös kielellisen ja kehollisen sekä materiaalisen tietoisuuden perusta. ”Maailma” ei ole jotakin vain silmin nähtävissä olevaa, meitä ympäröivää, vaan myös ihmisen sisäistä olemista sekä ihmisten keskinäistä tunnetta maailman jakamisesta, samaan tai eri maailmaan kuulumisesta. Luen siihen myös tunnelman ja ilmapiirin, jota voisi kutsua tilannekohtaisesti kunkin paikan hengeksi. ”Hengen” ulottuvuus on myös meissä ihmisissä tärkeä. Laitoin sanan lainausmerkkeihin erottaakseni sen uskonnollisesta henkisyudesta. Ajattelen ennemminkin henkistä kulttuurisena, sosiaalisena ja materiaalisena ei-niin-selkeästi-käsin-kosketeltavana maailman osana. Kun se ei ole käsin kosketeltavaa, ei se siten ole myöskään aina välttämättä konkreettista, varsinkaan lasten näkökulmasta. Mutta siihenhän taiteen lumous perustuukin: taiteilijan käsissä jokin konkreettinen voi muuttua aivan toiseksi, ja vaikka kuinka haluanne kysyä, mistä tuo on tehty tai mitä tuo esittää (esimerkiksi jotakin teosta katsoessamme), ei ilmeistä vastausta voidaan, eikä tarvitsekaan, antaa.

Uskon, että vastauksia siihen, mitä monilukutaito on taiteena ja luovuutena, löytyy tavoitteiden asettamisen ja toiminnan fokusoimisen (jotka ovat aikuisten tehtäviä) lisäksi yhteisestä hengestä: Ollaanko leikillisiä, kokeilevia ja avoimia? Ollaanko kaikkine aisteineen läsnä ja vuorovaikutuksessa? Ollaanko jonkun äärellä vai menossa koko ajan jotakin kohti? Ollaanko elämänmakuisia vai suoritetaan arkea? Onko koko ajan kiire vai onko aikaa taiteellisille kehkeytymisille?

Olen kerta toisensa jälkeen jaksanut ihmetellä erästä viisivuotiaan lapsen tekemää animaatioteosta nimeltään ”Lintu”. Siinä on vain sarja still-kuvia ja taustalla ääntä (ei puhetta, eikä musiikkia). Teoksen ääni on syntynyt rapistelemalla erilaisia paperimateriaaleja. Idea tarinaan syntyi äänistä, eli ääntä käytetään teoksessa voimakkaasti kertovana aineksena. Äänillä koostettu tarina siten ikään kuin kuvitettiin piirroskuvilla. Kyseessä olevassa animaatiossa syntyi tarina munasta kuorituvasta linnusta. Teos havainnollistaa minulle sitä, kuinka loogisia, kerronnallisia kokonaisuuksia on mahdollistaa jäsentää myös ilman sanallisia elementtejä. Me luemme ja tulkitsemme maailmaa niin monella, monella tapaa. Taide on niistä yksi!

Kirjallisuutta:

Kress, G. (2010). *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. New York: Routledge.

Kupiainen, R., & Sintonen, S. (2009). *Medialukutaidot, osallisuus ja mediakasvatus*. Helsinki: Gaudeamus.

Kumpulainen, K. (2015). Pienten lasten suuret ajatukset: dialoginen merkityksenanto lasten osallisuuden ja kehityksen voimavaroina. Teoksessa M. Ubani, S. Poulter & A. Kallioniemi (toim.) *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Tallinna: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy, 56–78.

Sefton-Green, J., Kumpulainen, K., Lipponen, L., Sintonen, S., Rajala, A. & Hilppö, J. (2015). *Playing with Learning. Manifesto by the Playful Learning Center*. Saatavana osoitteessa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158664/Manifesto_2015_PLC.pdf?sequence=1. (Viitattu 15.9. 2019.)

Sintonen, S. (2018). Lintulensi oksalle, lauloiniitä näitä. Teoksessa Puska, M. (toim.). *Mediametkaa! Osa 10, Mediakasvatuksen parhaat käytännöt*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society. The Development of Higher Mental Processes*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.

Esimerkkejä

KEHU YSTÄVÄÄ^{xii}

Tukee tunnetaitojen ja itseilmaisun kehittymistä sekä lisää sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Tarvitaan: *Tabletit tai iPadit.*

Ystävänäpäivänä on mukavaa tehdä kehuvideot kavereille. Jaa ensin lapset ryhmiin (esim. 6 henkeä/ryhmä). Anna jokaiselle ryhmälle kehuttavaksi toinen ryhmä. Aikuisen johdatuksella lapset valmistautuvat tehtävään miettimällä jo etukäteen, mitä mukavaa he aikovat sanoa kehun kohteena olevista eskarikavereistaan. Jokaisesta pitää sanoa jotain kivaa ja kannustavaa. Sen jälkeen videoikaa kehut esim. tabletilla tai iPadilla. Kuunnelkaa ja katselkaa videot lepopetken aikana kirjan lukemisen sijaan. On mahtavaa katsella lasten ilmeitä, kun he kuuntelevat toisten lasten kehuja ja positiivisia sanoja. Näin saa aikaan todella monta iloista ja onnellista hymyä.

OMIN SANOIN^{xiii}

Lapsille omien laulujen tekeminen esimerkiksi leikin lomassa tai kuvia katsellen on luontainen keksimisen tapa. Tätä voi hyödyntää myös laulunsanojen riittelyssä. Omien sanojen tekeminen tuttuihin sävelmiin on hauskaa ja iloa tuottavaa puuhaa. Ryhmässä tämä on myös monella tavalla hyvä mahdollisuus harjoitella yhteistyötä.

Tarvitaan: *Sanoituksen teemaan innoittavaa rekvisiittaa, leluja tai kuvia.*

Valitse omien sanoitusten pohjaksi helppo laulu, jonka ryhmän lapset osaavat hyvin. Sanoitus voi lähteä liikkeelle leluista, kuvista, leikistä tai mistä vain yhdessä sovitusta teemasta tai aiheesta. Lapset voivat tarvita apua riimiparien tai melodiaan sopivien sanojen löytämiseen. Aikuisen tehtävänä on motivoida ja kannatella ryhmätyötä, jotta toiminnan suunta pysyy yhteisessä tehtävässä. Kun laulun uudet sanat ovat valmiit, sitä on hyvä yh-

dessä harjoitella ja tietenkin myös jakaa iloa esittäen se muille.

Vinkki: Ryhmässä voi koota lauluun sopivan leikin tai esityksen. Sopikaa roolit ja kootkaa tai askarrelkaa tarvittava rekvisiitta. Tärkeää on, että kaikilla osallistujilla on rooli, jossa he kokevat turvallisuutta ja hyväksymistä.

METSÄSTÄ KEVÄTJUHLAAN^{XIV}

Tässä esimerkissä lähtökohdana toimivat metsästä löydetty luonnon materiaalit, äänet ja rytmit. Siinä ruokitaan mielikuvitusta ja innostetaan lasta toimimaan metsässä ja rakentamaan subdeta metsään. Jaettu prosessi myös yhdistää ryhmää ja antaa välineitä yhdessä toimimiseen.

Tarvitaan: Äänien tallentamiseen ja editointiin tarvittavat välineet, metsästä kerättäviä luonnonsoittimia.

Äänitä metsäretkellä lasten löytämiä ääniä ja luonnonsoittimilla soitettuja rytmejä. Kokeilkaa erilaisia tapoja soittaa keppä, kiviä tai kaarnanpaloja: niitä voi soittaa esimerkiksi yhteen kopauttamalla tai raapimalla. Innostukaa hassuistakin ideoista: kuinka soivat muta ja saapas?

Käytä näitä aineksina oman sävellyksen koostamiseen tietokoneella. Kun äänimaailma on valmis, pohtikaa, millaiset sanat tai teksti sopisi teokseen. Tutkikaa runoja, loruja ja räp-musiikkia oman metsätekstin innoittajaksi ja sopivan tyylin löytymiseksi. Myös luontodokumentit, luontokuvat ja erilaiset kuvaustekniikat voivat toimia hyvinä virikkeinä luovaan työhön. Lapset voivat ikuistaa kameralla metsässä heille merkityksellisiä paikkoja.

Prosessista voi koota myös esimerkiksi kevätjuhlaesityksen. Se voi olla esimerkiksi valkokankaalle heijastettu, lasten kuvaama luontodokumentti, jonka yhteydessä esitetään sävelletty/koostettu äänimaisema, laulu, näihin liittyvä tanssi.

Osa 2. Luovuus päiväkodin arjessa

Laura Huhtinen-Hildén

Luova toiminta päiväkodissa - arkipedagogisia terveisiä ja luovuuden lumoa

LUOVAN TOIMINNAN ULOTTUVUUKSIA

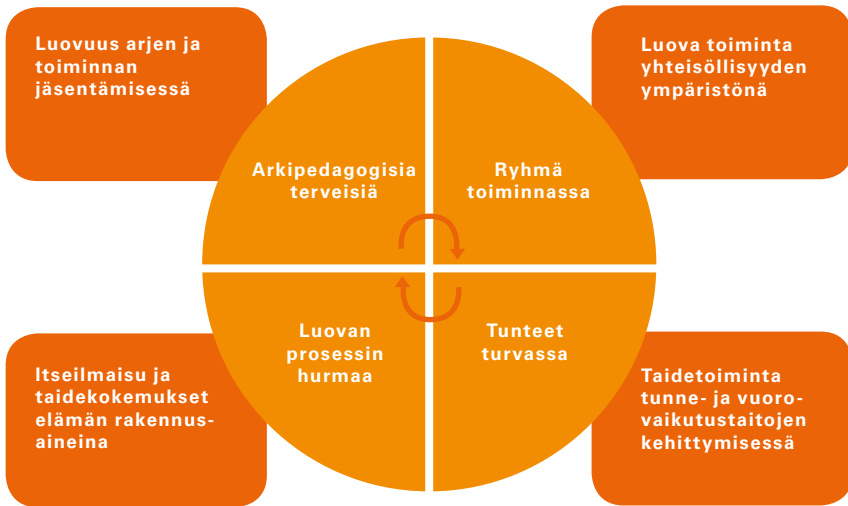
Miltä päiväkodin luova arki ja ilmaisua tukevat oppimisympäristöt käytännössä näyttävät ja miten niitä voisi kehittää? Olen jäsentänyt luovan toiminnan keskeisiä merkityksiä varhaiskasvatuksessa sekä sitä, millainen rooli sillä on lapsen kehityksen ja oppimisen näkökulmista (kuvio 1). Näiden neljän keskeisen teemaan¹ kautta voimme ymmärtää taidetoiminnan ja luovuuden asettumista arjen toimintaan päiväkodissa, mikä tukee pedagogista suunnittelua.

¹ Tämän hahmottelun ensimmäinen versio rakentui jäsentelemällä Metropolia Ammatikorkeakoulun *Soivia kohtaamisia ja yhteisöllistä luovuutta varhaiskasvatuksessa* -täydennyskoulutuksessa 2019 antamani oppimistehtävän vastausten keskeisiä teemoja ja aiheita. Tehtävässä pyysin osallistujia kuvaamaan esimerkkejä luovuudesta, ilmaisusta ja luovasta toiminnasta työssään.

Luovan toiminnan ulottuvuudet varhaiskasvatuksessa

1. Arkipedagogisia terveisiä – luovuus arjen ja toiminnan jäsentämisessä
2. Ryhmä toiminnassa – luova toiminta yhteisöllisyyden ympäristönä
3. Tunteet turvassa – taidetoiminta tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittämisessä
4. Luovan prosessin hurmaa – itseilmaisu ja taidekokemukset elämän rakennusaineina.

Kuvio 1. Luovan toiminnan ulottuvuuksia varhaiskasvatuksessa

ARKIPEDAGOGISIA TERVEISIÄ

Lasten arjessa ajan ja erilaisten tilanteiden etenemisen hahmottaminen on tärkeä ulottuvuus. Kun lapsi saa kokemuksia siitä, että hänen toimintansa vaikuttaa ympäristöön, hänen hallinnan tunteensa ja kokemuksensa omista kyvyistä kasvavat (Aro 2011, 21). Itsesäätelyn perustan rakentumiseen voidaan vaikuttaa arjen leikein. Oman vuoron odottamisesta, siirtymätilanteiden hahmottamisesta, havainnoista ja omien kehonliikkeiden ajoittamisesta leikissä rakentuu kokemuksia siitä, että kykenen, opin, ymmärrän ja osaan.

Laululeikit ovat aina olleet arjessa toimivia tapoja kanavoida lasten kiinnostusta, kun on pitänyt odottaa vanhempien tehdes-

sä askareitaan tai istua pitkä aika paikallaan matkalla jonnekin. Vaikka tämän päivän taaperot harvemmin enää istuvat pellon laidalla vanhempien työtä seuraten, on odottavan aika edelleen usein liian pitkä. Laulun avulla voidaan tukea jonottamista ulkoa sisään tultaessa kuraateisessa tai rauhoittua potalla istumiseen. Laulu jo fysiologisena tapahtumana rentouttaa, ja tämän lisäksi se rakentaa odottamisesta mukavan tilanteen sen sijaan, että esimerkiksi päädyttäisiin sellaiseen toimintaan, josta aikuinen tulee antaneeksi kielteistä palautetta (ks. Eklund & Heinonen 2011, 222).

Laululeikin avulla voidaan hallita aikaa ja toiminnan etenemistä. Hallinnan tunne, ennakoitavuus ja arjen myönteiset kokemukset ryhmässä tukevat itsesäätelyn kehittymistä (Eklund & Heinonen 2011). Musiikki itsessään tuo ilman sanojakin ajan hallitsemiseen välineen: rytmi etenee ajassa tasaisesti eteenpäin, luo hallinnan tunnetta sekä auttaa ennakoimaan tulevaa. Laulun avulla voidaan kannustaa toimintaan ryhtymistä ja esimerkiksi tukea lelujen korjaamista yhdessä takaisin paikoilleen. Laulu tai rytminen loru jäsentävät toimintaan käytettävää aikaa. Myös kuvien avulla voidaan auttaa toiminnan etenemisen ja sen vaiheiden ymmärtämistä ja muistamista. Lapsi elää usein hetkessä ja on impulssiensa vietävissä. Kuvat tuovat raamin ja auttavat pitämään mielessä ryhmätoiminnan etenemisen kannalta keskeisiä asioita.

Laulaminen on myös loistava tapa oppia värejä, vaatekappaleiden nimiä, uusia sanoja ja numeroita. Musisoinnilla ja lauluilla on monella tavoin tärkeä rooli varhaislapsuuden kielenkehityksessä. Ne tukevat lasten kuunteluherkkyyttä ja kuuloärsykkeiden erottelukykä sekä parantavat keskittymiskykyä. (Linnavalli ym. 2018; Putkinen, Tervaniemi & Huotilainen 2013.) Musisointi, laulaminen, liikkuminen, tanssiminen ja yhteiset luovat leikit kehittävät monella tavalla ajattelua, muistin toimintaa ja havainnointikykyä. Vaikka leikeillä ja lauluilla on monenlaisia oppimista tukevia vaikutuksia, niiden merkitys lapsen elämässä on kuitenkin tätä laajempi. Luovuutta arjessa voisi hahmottaa ”arjen katsomisena taiteen silmälasien läpi”². Ehkä nämä arkipedagogiset terveiset voisi kiteyttää myös niin, että tämä arjessa pysähtyminen, ilmiöistä ja ajasta uteliaasti ammentaminen, on ensin ja siitä seuraa se, että hahmotamme, pohdimme, ymmärrämme ja opimme. Taiteen taika tai vuorovaikutuksen vetovoima johdattavat meitä myös oppimisen äärelle.

² Lainaus kurssille osallistuneen lastentarhanopettajan luvalla

RYHMÄÄN LIITTYMINEN JA TUNTEET VUOROVAIKUTUKSESSA

Musiikin, tanssin ja leikin avulla voidaan tukea ryhmään liittymistä ja vahvistaa tunnetta ainutlaatuisena ja tärkeänä ryhmän jäsenenä (Huhtinen-Hildén & Pitt 2018, 31, 74–76). Luovan toiminnan raamit (esimerkiksi leikkiohjeet, tanssin kuviot tai laulun sanat) antavat tukea ryhmän yhteisten normien ymmärtämiseen ja niiden mukaan toimimiseen. Kun lapsi tekee samoin kuin muut, vahvistuu ryhmään kuulumisen tunne. Toisaalta myös omien ideoiden ja improvisaation hyväksyminen yhteiseen kokonaisuuteen on tätä tunnetta lisäävä elementti: olen tärkeä jäsen tässä orkesterissa tai minun värini yhteisessä maalauksessa kuuluu kuvaan. Leikin, laulun tai tanssin avulla voidaan myös kutsua mukaan. Lapsi, jolle ryhmätoiminta on vielä haastavaa, voi helpommin uskaltautua yhteiseen toimintaan, kun leikki tai laulun tarina antavat siihen sysäyksen.

Leikin ja taiteen avulla avautuu myös mahdollisuuksia löytää itsestään uusia puolia, rakentaa käsitystä omista vahvuuksista ja luoda myötätunnon kehittymiselle otollista maaperää (ks. Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen 2017). Lapsi saa luovan toiminnan avulla mahdollisuuden liittyä ryhmään, jäsentää maailmaansa ja käsitellä kokemuksia leikin maailmassa, turvallisen etäisyyden päässä. Luovassa ja leikillisessä vuorovaikutuksessa koetaan ja jäsennetään tunteita turvallisessa ympäristössä sekä opitaan olemaan ja toimimaan yhdessä. Tällaisessa yhteisössä tunteet ovat turvassa ja niitä voi tämän turvan suojissa myös opetella.

LUOVA PROSESSI KUTSUU DIALOGIIN

Luova toiminta päiväkodin arjessa tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia luovuuden kokemiseen ja luo tilaa ilmaisulle. Luova prosessi tempaa mukaansa parhaimmillaan päiväkodin koko yhteisön. Tällainen sukellus taiteen ja mielikuvituksen maailmaan voi rakentua lyhyemmäksi tai hyvinkin pitkäksi prosessiksi, joka elää ja rikastuu edetessään. Sadut, tarinat, liike, musiikki ja värit ovat niitä välineitä, joilla tätä yhteistä prosessia muovaillaan. Jotta tällainen prosessi elää, on jokaisen osallistujan voitava kokea siinä itselleen jotakin merkityksellistä, jota hän tuottaa ja muokkaa. Tämä vaatii toteutuakseen aitoa dialogia.

Dialogisuudessa olennaista on toisen hyväksyminen, kunniointi ja aito kuunteleminen (Arnkil & Seikkula 2014, 18–19).

Aikuinen voi avata dialogisuudelle tilaa hyvin moninaisin keinoin ja pedagogisin valinnoin (Arnkil 2019, 148–154). Luovassa toiminnassa tämä ei välttämättä tarkoita aina sanallista keskustelua vaan pikemminkin sitä, että esimerkiksi toiminnassa osallistujien musiikilliset ideat ja äänien keksiminen ovat prosessissa tärkeitä ja muokkaavat sen kulkua. Keskeistä on se, että voi omana itsenään ja omine luovine ideoineen löytää paikan yhteisessä ilmaisullisessa keskustelussa. Siitä syntyy kokemus, että ilman minua tämä prosessi ei olisi sama. Luovassa dialogisessa vaikutetaan, mutta myös vaikututaan: minäkään en ole aivan sama tämän yhteisen seikkailun jälkeen.

Lähteet:

Arnkil, M. (2019). *”Mehän opimme enemmän kuin lapset.”* Opettaja dialogisena auktoriteettina. Tampere University Dissertations 43.

Arnkil, T. E. & Seikkula, J. (2014). *”Nebän kuunteli meitä!” Dialogeja monissa subteissa.* Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Aro, T. (2011). Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.). *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen.* Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 20–41.

Eklund, K. & Heinonen, J. (2011). Lapsen itsesäätelyn tukeminen arjessa. Teoksessa T. Aro & M.-L. Laakso (toim.). *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen.* Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 216–235.

Huhtinen-Hildén, L. & Pitt, J. (2018). *Taking a learner-centred approach to music education. pedagogical pathways.* Lontoo: Routledge.

Linnavalli, T., Putkinen, V., Lipsanen, J., Huotilainen, M. & Tervaniemi, M. (2018). Music playschool enhances children’s linguistic skills. Sci. Rep. 8. Saatavana osoitteessa: <https://doi.org/10.1038/s41598-018-27126-5>.

Putkinen, V., Tervaniemi, M. & Huotilainen, M. (2013). Informal musical activities are linked to auditory discrimination and attention in 2–3-year-old children: An event-related potential study. *European Journal of Neuroscience* 37 (4), 654–61.

Uusitalo-Malmivaara, L. & Vuorinen, K. (2017). Vahva luonne on myötätuntoinen. Teoksessa Pessi, A. B., Martela, F. & Paakkanen, M. (toim.) *Myötätunnon mullistava voima*. Jyväskylä: PS-kustannus, 183–201.

Esimerkkejä

ONKO VATSASSA TILAA?^{xv}

Tämä arjen vuorovaikutusleikki kannustaa lapsia ruoan syömiseen tai uuden maun maistamiseen aamupalalla, lounaalla ja välipalalla. Lisäksi sen avulla arjessa lämmin vuorovaikutus ja leikkillisuus saavat tilaa tavallisissa ruokailutilanteissa.

Aikuinen tekee itselleen kuvitteelliset laserlasit laittamalla kummassakin kädessä etusormiensa ja peukaloidensa päät yhteen, jolloin ne muodostavat ympyrät, ja pukee ne ylleen. Näillä erikoislaseilla tarkistetaan, onko lasten vatsaissa vielä koloja, joihin ruoka voisi sujauttaa. Monista lapsista leikin hauskuutta lisää se, kun aikuinen käy katsomisen lisäksi koskemassa vatsaa ja kokeilemassa ”tyhjiä koloja”. Tämä on käytännössä todettu toimivaksi ja mukavaksi keinoksi kannustaa lapsia maistamiseen tai saada heidät keskittymään syömiseen.

KORTTI YSTÄVÄLLE^{xvi}

Tämä leikki houkuttelee jakamaan ystävänpäiväkortit uudella tavalla ja tekee jakamisen jännittäväksi ja mukavaksi yhteiseksi hetkeksi.

Tarvitaan: Ystävänpäiväkortit kaikille, taustamusiikki.

Lapset istuvat lattialle piiriin lähekkäin vierustoverinsa kanssa. Jokainen saa käsiinsä yhden sattumanvaraisesti jaetun ystävänpäiväkortin tyhjä puoli ylöspäin. Kun kaikki ovat valmiita, laitetaan musiikki soimaan ja silloin lapset antavat kukin oman korttinsa eteenpäin toisella puolella istuvalle kaverilleen, kaikki samaan suuntaan, saaden näin vastakkaiselta puolelta aina uuden kortin itselleen. Aikuinen voi tarvittaessa tahdittaa korttien siirtoa esim. sanarytmillä tai taputuksin. Näin tehdään niin kauan, kunnes musiikki pysähtyy. Sen pysähtyttyä myös kortit pysähtyvät. Kun musiikki jälleen alkaa, alkavat myös kortit liikkua piirissä – välillä suuntaa vaihtaen. Kun musiikki viimeisen kerran loppuu, saa lapsi sen kortin, joka hänellä on tällöin kädessään. Tämän jälkeen kaikki kertovat, keneltä ovat kortin

saaneet, sekä kiittävät kortin antajaa. Lopuksi vielä taputetaan yhdessä kaikille.

SPONTAANI KURARUMBA^{xvii}

Ulkoilu on erottamaton osa jokaista päivää. Se on myös aikaa vieraaksi, johon liittyvät siirtymät vaativat lapsilta niin omatoimisuutta kuin odottamistakin. Sisään tullessa kaikki ovat jo nälkäisiä, väsyneitä ja malttamattomia. Eteisessä tarvitaan usean aikuisen käsiparit, ja oven takana jonossa tulee usein käihinä kaverin kanssa. Pabimmilla säällä jonossa on kurainen ja märkä lapsijoukko, joka vaatii pesua ja hetken kuivatteluä ennen sisään menoa. Kuravaatteiden kuivumista buuhtelun jälkeen palvelee hyppiminen ritilällä. Sitä myös kielletään tekemästä silloin, kun aikuinen ei ole paikalla. Siksin se on kovin hauskaa. Yhteinen lauleleikki lyhentää odottamisen tuntua, lisää ryhmään kuulumisen tunnetta ja tuttuun, lyhyeen lauluun on helppo osallistua. Samalla harjaantuvat myös motoriset taidot.

Kuivatteluun sopivat hyvin sellaiset laulut, joissa pompitaan. Lapsia pesevä aikuinen aloittaa laulun, jonka lapset pian jo laulavat itse, ja sen tahdissa hyppelee usein myös vuoroaan odottava jono. Lapsia voi kehottaa välillä hyppimään yhdellä jalalla. Laulua kerrataan monta kertaa ja välillä päästetään jo kuivahaneet lapset sisälle riisumaan. Tällä tavoin kurarumba helpottuu, eteinen ei tulvi ja jonotusaika sujuu helpommin. Eteiseen ei myöskään tule ruuhkaa, kun laulu porrastaa sisälle menijöitä.

Esimerkkejä sopivista lauluista:

Pallo pomppii ("Ilo meillä irti on, on, on") (säv. Jaakko Löytty, san. Nimeämätön)

Huu-sai-sai (Säv. Soili Perkiö, san. Hannele Huovi)

KUVA-ARVOITUKSIA^{xviii}

Tämä laulutunokion alkuun sopiva arvuutteluleikki tukee kognitiivisia toimintoja, tarkkaavaisuutta, keksintää, mielikuvitusta ja reagoitua. Se myös virittää osallistujia laulubetkeen ja sen tunnelmiin.

Tarvitaan: *Kuvia valittuihin lauluihin sopien.*

Yhteisen lauluhetken aluksi valittuja lauluja on kiva arvuutella kuvien perusteella. Tehkää yhdessä askarrellen, tai valitse valmiita kuvia tai piirustuksia laulujen sanoihin sopien. Ennen kun laulu alkaa, näytä sen sanoihin viittaavia kuvia lapsille ja arvuutella, mistä laulusta voisi olla kyse. Kuvissa voisi olla esim. *Oravan pesää* aloitettaessa ensin metsä, sitten havupuu, sitten käpy, pesä, orava jne. Kun oikea laulu on arvattu, se lauletaan yhdessä.

Vinkki 1: Kokeile arvuutteluhetkessä myös itse piirtää taululle tai isolle paperille kuvaa laulun sanoihin sopien, minkä edetessä lapset saavat arvata kyseessä olevaa laulua.

Vinkki 2: Aina ei valmista kuvaa tarvita, vaan voit piirtää ilmaan muotoja, jotka sopivat valittuun lauluun, esim. pyöreät renkaat, jos kyseessä on autoon liittyvä laulu.

Vinkki 3: Voit ilmentää laulujen sanoihin liittyviä asioita ja tapahtumia sekä niiden etenemistä liikkeillä ja ilmeillä eli näytellä – sanattomasti tai äänillä höystettynä.

IHAN PIMEE HETKI^{XIX}

Laulaminen pimeässä huoneessa voi rohkaista ujoa lasta osallistumaan yhdessä laulamiseen tai jopa esiintymään yksin muiden edessä. Tässä leikkissä helpotetaan sosiaalisen tilanteen painetta. Pimeässä huoneessa on myös pientä jännitystä, ja toimiminen pimeässä antaa erilaisia aistikokemuksia.

Tarvitaan: Huone, jonka saa hyvin hämäräksi.

On tärkeä varmistaa, että kaikilla lapsilla on turvallinen olo ja heidät on sopivalla tavalla valmisteltu pimeässä toimimiseen ennen kuin huone hämärretään. Lapset on hyvä viedä ensin tilaan niin, että siellä on valoisaa. Valojen sammuttaminen ja huoneen hämärtäminen verhoilla on tärkeää tehdä rauhallisesti ja siitä ensin kertoen. Olisi hyvä, että huone ei kuitenkaan tulisi täysin pimeäksi, vaan valon määrää voisi säädellä esimerkiksi ovenraosta. Näin on mahdollista huomioida lapset, jotka saattavat pelätä pimeää. Valojen sammuttua pimeässä huoneessa voi miettiä laulun sävelen ja sanojen tunnelmaa. Rohkaise lapsia laulamaan ja kuulostelemaan yhteistä laulua: Miltä itsestä tuntuu ja

kuulostaako laulu erilaiselta valoisassa tai pimeässä?

VUODENAIAKAJUMPPA^{XX}

Vuodenajat ovat läsnä arjessa, ja niiden erilaisiin ulottuvuuksiin tutustuminen tuottaa iloa sekä auttaa ajan ja elämän hahmottamisessa.

Tarvitaan: Rytmikästä musiikkia, kuvat kaikista vuodenaajoista ja isohko tila, jossa mahtuu liikkumaan.

Laita salin eri puolille kuvat vuodenaajoista, kukin omaan nurkkaansa. Käy aluksi lasten kanssa läpi vuodenaikojen nimet ja se, missä järjestyksessä ne tulevat. Seuraavaksi lapset saavat valita aloituspaikan sen mukaan, milloin he ovat syntyneet. Kesällä syntyneet valitsevat kulman, jossa on kuva kesästä jne. Jos lapsi ei muista, aikuinen voi auttaa.

Seuraavaksi aikuinen huutaa vuodenaajan nimen ja lapset juoksevat siihen kulmaan, jossa kyseinen vuodenaika on. Kun tätä on hetken aikaa leikitty, voidaan jatkaa antamalla pelkkiä vihjeitä vuodenaajasta. Vihje voi olla esim: ”Silloin voi laskea pulkalla”, ”Silloin voi uida järvessä”, tms.

Vinkki: Kokeilkaa samaa viikonpäivillä.

Minna Lappalainen

Oivalluksia, onnistumisia ja oppimista laulupiirtäen

Eräs hetki noin kymmenen vuoden takaa on piirtynyt itselleni mieleen hyvin merkityksellisenä ja jonkinlaisena siemenenä omalle laulupiirtämisen menetelmän kehitystyölleni. 4-vuotias poikani pärisytteli leikkiformulallaan pitkin olohuoneen lattiaa. Poika rakasti autoja ja pallon perässä juoksemista, mutta kaihoi kyniä, liituja ja siveltimiä parhaansa mukaan. Sellaiset kun eivät oikein mielekkäästi pysyneet kädessä, saatikka saaneet aikaan paperille jälkiä ilman, että paperi olisi rypistynyt tai jotain muuta odottamatonta olisi tapahtunut heti alkuunsa.

Ruokapöydälle oli jäänyt isosiskon jäljiltä isoja papereita ja liituja, joten ajattelin piirtää pojan formula-autolle ajoradan paperille. Ehkäpä ruutulipun ja varikkomutkankin. Pojan silmät kirkastuivat, kun hän näki formularadan, ja innoissaan hän siirsi autonsa paperin päälle jatkamaan hurjasteluaan. Tässä yhteydessä pieni pedagogi päässäni sai idean, että nytpä voisi olla

oiva hetki pojan testailta myös liidun käyttöä. Formulateema ja kaikki! Ehdotin, että voisimme testailta mustalla liidulla, minkälaisia liirausjälkiä auto voisi tehdä radalle. Harmikseni ja hieman yllätyksekseni poika piti ideaa huonona. Hetken poikaa houkuteltuani ja liirailtuani omalla liidullani pitkin omaa paperirataani otin järeämmän asean käyttöön – rytmikkään lorun.

Formula se ajaa pitkin kilparataa.

Niiiau, niiiau.

Formula se ajaa pitkin kilparataa.

Niiiau, niiiau.

Poika jäi katsomaan radalla suhaavaa liitua ja räppäävää äitiään ja pyysi lopulta saada kokeilla itsekin. Liitu jäi radan lähtöruutuun paikoilleen liikahtamatta, kunnes tajusin, että poika odotti loru antamaan vauhtia liidulle. Ja niin starttasi loru ja liitu. Loru ja rytmi saivat vauhdin tiimellyksessä kaverikseen pienen melodian ja lorulaululeikkiä jatkui niin kauan, että paperi kului melkein puhki. Minulta loppuivat sanat kesken useaan kertaan, jolloin liitu luonnollisesti pysähtyi. Tämä oli pojasta aivan erityisen hauskaa.

Koin tuossa hetkessä vahvasti, että musiikillinen ja rytmikäs loru siivitti pojan liidun liikkeeseen ja sai pojan unohtamaan, että hänellä oli liitu kädessään. Olimme kumpikin jonkinlaisessa luovuuden flow-tilassa, jossa merkitykselliseltä tuntui ennen kaikkea yhteinen vuorovaikutusleikki ja oivallus. Liitu sai hurrustella ilman sen kummempia liikennesääntöjä ja äiti suoltaa formulaloruja ja -lauluja ilman suuria musiikillisia laatukriteereitä. Jotain niistä onneksi jäi muistiinkin, sillä kirjasin jälkepäin keskeiset hokemat ylös ja muokkasin ne myöhemmin laulun muotoon.

YKSI HUIJAANTUU PIIRTÄMÄÄN, TOINEN LAULAMAAN

Tuosta yhteisestä hetkestä sain inspiraation lähteä tekemään pieniä piirtämistä tukevia lauluja sekä työstämään erilaisia vuorovaikutteisia ja musiikillisia työtapoja tuottaa kuvia. Halusin löytää tapoja, joilla saisin lapsen kokemaan onnistumisia kynä kädessä sekä löytämään pienen Kylli-tädin itsestään. Laulun tehtävänä oli toimia tässä kuvan loihtijana ja sanallisena tukena sekä antaa struktuuria ja innoitusta kynälliseen toimintaan.

Oli aivan mahtavaa seurata, kuinka *Matias Mato* -laulun avulla pieni taiteilija onnistui piirtämään vinkuran matoviivan paperille ja kuinka *Ässäsiilin* tukemana muotoutui mitä mainioimpia siilimöykkyjä monine piikkeineen. Laulun tukemana syntyneet piirrookset heräsivät tuokioissa henkiin erilaisten tarinoiden ja leikkien muodossa. Syntyi erinimisiä ja erilaisia matoja ja siilejä, jotka asuivat eri paikoissa, tykkäsivät erilaisista asioista ja leikkivät keskenään.

Sain oman poikani houkuteltua laulun avulla piirtämään, mutta pian sain huomata myös omassa muskareissani, että kuvan tekeminen ja kynä kädessä toimiminen huijasi monet lapset laulamaan sekä aktivoitumaan muutenkin yhteisessä toiminnassa. Samankaltaisia havaintoja on tehnyt myös mm. Turun seudun musiikkiopiston varhaisiän musiikinopettaja Pauliina Sirkiä, jolla laulupiirtäminen on toiminut 4-vuotiaiden muskariryhmässä toiminnan perustana koko viime lukuvuoden ajan. Hän kertoo näiden ryhmien olevan aktiivisimpia laulajia miesmuistiin ja kokee ilmiöllä olevan suora linkki laulupiirtämiseen. (Lappalainen 2019).

MONIALAISESTI OPPIMISTA TUKEVA PROSESSI-TYÖKALU

Vuosien varrella laulupiirtäminen on muotoutunut omassa työkalupakissani yksittäisistä laulupiirtämisharjoitteista kokonaisvaltaisemmaksi, eheyttäväksi työskentelymuodoksi. Tässä laulupiirtäminen tekee näkyväksi paperille – tai tuottaa näkymättömänä ilmaan tai kaverin selkään – erilaisia teemoja ja käsitteitä sekä tarjoaa itsetehdyn pedagogisen oppimisalustan, jonka äärellä on mukava havainnoida yhdessä erilaisia ilmiöitä. Nuo ilmiöt voivat olla esimerkiksi luonnon havainnointia eri vuodenaikoina, matemaattisia käsitteitä muodoista lukujonoihin ja kokovertailuihin, kestäväää kehitystä tai vaikkapa meidän ihmisten moninaisuuden rikkauden ihmettelyä.

Tämänkaltaisen työskentely ei rakennu pelkästä laulaen piirtämisestä, vaan sen nivomisesta moniaistiseksi prosessiksi, jonka rakennuspalikoina voi olla tarinallisuutta ja draamaa, liikettä ja kehollisuutta, pysähtymisiä ja pohdintoja, laulua ja äänimaisemia tai kosketusta ja kuuntelua. Ennalta suunniteltujen tuokiosisältöjen lisäksi on tärkeää kohottaa myös tuntosarvet ja olla avoin lasten omille aloitteille ja ajatuksille. Arvokkaimmat hetket rakentuvat monesti juuri yhteisistä oivalluksista, yhdessä

keksityistä lauluista ja kuvahahmoista tai tarinassa tapahtuvista yllättävistä käänteistä. Kasvattajan merkityksellistä roolia ja herkkyyttä reagoida lasten aloitteisiin kuvaa mielestäni hyvin kasvatustieteen kandidaatin tutkielmassaan Sari Siiteri (2015): ”Miten hän osasikin kuunnella lapsen eleitä, lyhyitä lauseita ja kytkeä lasten ajatukset sekä aloitteet innostavaksi tarinaksi. Tarinat tulivat eläviksi laulujen ja piirtämisen myötä, hetkessä oli jotain jännittävää ja taianomaista.” (Siiteri 2015, 53.)

Moni lapsi on myös uskaltanut puhumaan, kynän varteen tai ilmaisemaan itseään rohkeammin, kun on ymmärtänyt, että laulupiirtämisessä ei ole yhtä oikeaa tuotosta, vaan jokainen voi löytää myös ihan omanlaisia ilmaisun tapoja. Tätä painottavat myös integroidussa erityisryhmässä työskentelevät varhaiskasvatuksen erityisopettaja Salla Sutinen ja varhaiskasvatuksen opettaja Reija Rissanen. Heistä oli arvokasta se, että laulupiirtämiseen voivat osallistua myös lapset, joilla on haasteita osallistua muuhun yhteiseen toimintaan ja ilmaista itseään. (Sutinen & Rissanen 2017, 62.)

Moni laulupiirtämisen menetelmää käyttävä ammattilainen tuo esille laulupiirtämisen ja moniaistisen toiminnan hyödyt lapsen monialaisen oppimisen tukemisessa. Esille nousevat mm. kielelliset taidot, tunne- ja vuorovaikutustaidot, karkea- ja hienomotoriikka, keskittyminen ja tarkkaavuus sekä työskentely- ja yhdessä toimimisen taidot. Puheterapeutti Ann-Mari Kähkönen kertoo laulupiirtämisen auttaneen eri-ikäisiä asiakkaita tarttumaan kynään ja kokemaan onnistumisia piirtäen sekä aktivoitumaan ja kehittymään vuorovaikutuksessa ja kommunikoinnissa. Menetelmä on vähentänyt myös haastavaa käyttäytymistä sekä luonut puitteet vuorovaikutusleikille. Lasten läheiset ovat olleet hämmästyneitä näistä laulupiirtämisen myötä esiin tulleista taidoista. (Kähkönen 2013, 20–21.)

Poikani kanssa toteuttamani formulaharjoite ja sen pohjalta syntynyt *Formularadalla*-laulu on sekin toiminut monenlaisen oppimisen tukena vuosien varrella eri yhteyksissä ja eri ammattilaisten käsissä. Sen tahdissa on harjoiteltu kynään tarttumisen lisäksi mm. keskiviivan ylitystä, erilaisia ääniteitä ja puheentuottoa, muotoja ja liikeratoja, vuorottelua ja jäljittelyä, yhdessä toimimisen taitoja, tavujen tunnistamista ja lukemista sekä tuntoaistityöskentelyä erilaisilla materiaaleilla kurvailen.

Maria Haapiainen ja Sari Rikkilä (2018) tarkastelevat omassa opinnäytetyössään laulupiirtämistä uuden varhaiskasvatussuunnitelman ja sen oppimisen alueiden valossa. Heidän haastattele-

mien varhaiskasvattajien mukaan laulupiirtäminen yhdistää varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueet toisiinsa ja toimii ikään kuin siltana näiden välillä. Haastatellut varhaiskasvattajat näkevät laulupiirtämisen laaja-alaisena menetelmänä ja mutkattomana tapana kartuttaa lasten taitoja eri oppimisen osa-alueilla. (Haapiainen & Rikkilä 2018, 34.)

Yllä mainitut esimerkit oivalluksen, onnistumisen ja oppimisen kokemuksista laulupiirtäen kertovat mielestäni varsin selväsanaisesti siitä, että musiikki- ja taidepainotteinen työskentely tarjoaa lapselle hyvin luontevan ja innostavan tavan olla vuorovaikutuksessa, oppia, ilmaista itseään ja hahmottaa ympäröivää maailmaa. Musiikki voi tuoda toisaalta iloa, toisaalta struktuuria ja turvallisuuden tunnetta. Se kutsuu mitä luontevimmin yhteiseen leikkiin ja toimintaan sekä antaa siivet kohtaamisille ja jaetuille kokemuksille. Nämä jos mitkä ovat arvokkaita rakennuspalikoita lapsen kasvulle ja kehitykselle.

Lähteet:

Lappalainen, M. (2019). Menetelmäkäyttäjät Pauliina Sirkiän haastattelujen muistiinpanot 24.5. ja 26.9.

Siiteri, S. (2015). *Laulupiirtäen monipuolisia oppimiskokemuksia – päiväkodin kolmevuotiaiden lasten sitoutuneisuus laulupiirtämisen menetelmällä ohjatuissa tuokioissa*. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto.

Sutinen, S. & Rissanen, R. (2017). *Laulupiirtäminen intergoidun erityisryhmän arjessa. Hei, me laulupirretään! – Laulupiirtäminen monialaisen oppimisen ja vuorovaikutuksen tukena*. Helsinki: Laulau Oy, 61–62.

Kähkönen, A.-M. (2013). Laulupiirtämisen menetelmä puheterapeutin terapiavälineenä. *Pubheterapeutti* 2/13, 20–22.

Haapiainen, M. & Rikkilä, S. (2018). *Laulu, joka huijasi piirtämään – Laulupiirtäminen varhaiskasvatuksessa*. Sosionomi (AMK) -opinnäytetyö. Lappeenranta: Saimaan ammattikorkeakoulu.

Lisätietoa laulupiirtämisestä: www.laulau.fi

Esimerkkejä

PIIRRÄ MUSIIKIN MUKAAN ^{xxi}

Musiikin kuuntelu ja siihen keskittyminen liikkeeseen ja piirtämisen avulla rauhoittaa sekä harjoittaa keskittymistä. Vaikka kuuntelemaan asettuminen olisi hankalaa muuten, voi siihen yhdistetty liike tai piirtäminen helpottaa kuuntelemistapahtumaa monella tavalla.

Tarvitaan: *Kolme eri tyylistä sävellystä sekä kynät ja paperia.*

Aluksi kokoonnutaan istumaan yhdessä lattialle tai tuoleille.

Laita valittu, rauhallinen musiikki soimaan minuutin ajaksi. Lapset saavat piirtää ilmaan silmät kiinni molemmilla käsillä.

Toistetaan sama, mutta valitse kuunneltavaksi toinen, hie- man intensiteetiltään kiihkeämpi musiikki.

Kahden erilaisen kuuntelu- ja liikkumiskokemuksen jälkeen mietitään yhdessä, mitä eroja ilmaan tulleissa piirustuksissa oli ja millä tavoin eri tyylinen musiikki vaikutti piirtäjään.

Lopuksi mennään pöydän ääreen, jossa jokaista odottaa tyhjä paperi. Ensin paperi pöydällä on leikisti tyyny: sen päälle saavat kädet ja pää mennä lepäämään.

Tämän jälkeen kuunnellaan kolmas, valittu musiikki. Musiikkia hetken kuunneltuaan voi ottaa liidut molempiin käsiin ja piirtää kuunnellen yhtä aikaa molemmilla käsillä paperiin silmät kiinni. Piirtämisen jälkeen musiikki hiljennetään, avataan silmät ja kerrotaan toisille omia ajatuksia työstä.

Vinkki: Lopuksi töitä voidaan vielä viimeistellä esim. vesiväreillä.

SADUSTA LAULUUN, LEIKKIIN JA KUVAAN ^{xxii}

Tässä esimerkissä satu Kolme Pukkia toimii impulssina luovaan toimintaan. Saman teeman ympärille rakentuva prosessi kokoaa erilaista tekemistä yhteen ja innostaa.

Tarvitaan: *Kolme pukkia -kirja sekä laulunnuotti/äänite.*

Aloita prosessi kirjastoretkellä, jolla lainataan kirja *Kolme pukkia*. Lue satua lapsille pienryhmissä. Sadun tultua tutuksi sitä voi leikkiä draamaleikkinä (esimerkiksi penkki siltana ja aluksi aikuinen peikkona). Kun tarinaan on tutustuttu myös näin toiminnallisesti, otetaan ohjelmistoon *Kolme pukkia* -laulu. Sitä voi laulaa pitkin päivää erilaisissa arjen tilanteissa. Leikille voi tehdä myös seinälle tilaa. Maalatulle niittyä ja jokea kuvaavalle taustalle voi kiinnittää askarreltuja hahmoja ja sillan.

Osa 3. Matkalla yhdessä iloiten ja oppien

Laura Huhtinen-Hildén

Arjen yhteinen, luova seikkailu

Mikä saa meidät haltioitumaan taidekokemuksesta? Mistä löytyy se hetken luova vuorovaikutus, joka saa huomaamaan arkeen piilotettuja helmiä? Näitä on tärkeä pohtia työssä sekä yksin että yhdessä. Luovuus, ilmaisu ja taide voivat olla osa vuorovaikutusta, pedagogista suunnittelua, yhteisön hyvinvointia sekä yhteisiä kokemuksia. Seuraavassa muutamia tärkeitä näkökulmia, joilla voi ruokkia ammatillista innostustaan ja kehittymistään.

1. VIRITÄ SEIKKAILUN ODOTUS

Positiivisia oppimiskokemuksia ja vuorovaikutusta luonnehditaan usein kuvaamalla ilmapiiriä. Pedagogisen suunnittelun tärkeä kohta on se, miten innostus, kiinnostus ja oppiminen viritetään. Toiminnan aloittaminen niin, että se kutsuu kaikki yhteisen kokemisen ja keksimisen äärelle, virittää odotuksen ja luo puitteet osallistavalle toimintakulttuurille tilanteessa. Niin isot kuin pienet liittyvät seikkailijoiden joukkoon kokiessaan itsensä toivotuksi matkaseuraksi ja luovuutensa tervetulleiksi, tärkeäksi yhteisen retken onnistumiselle. Tämä on hyvä ohjenuora niin tiimipalaveriin kollegojen kanssa kuin musiikkihetken suunnitteluun.

2. INNOSTU, INNOSTA JA IMPROVISOI

Millainen luova ylläke innostaa sinua pedagogiseen seikkailuun? Kun annat innostuksesi näkyä ja tuntua, kutsut ympärilläsi olevat mukaan. Improvisoinnissa kehoitetaan hyväksymään toisen idea ja kehittämään sitä edelleen omalla ajatuksella. Tämä sopii mainiosti kaikkeen luovan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Kun sinulla on idea, anna muiden liittyä ja laajentaa, tuoda mukaan oma panoksensa. Näin seikkailusta tulee yhteinen. Iloitse siitä, että oma tuotos laajenee ja nousee siivilleen koko yhteisön kantamana.

3. VAHVUUKSIEN VOIMIN

Positiivisen pedagogiikan näkökulmat ovat hyviä seuralaisia, muista myös kohdistaa itseesi ja ammattitaitoosi näitä ajatuksia. Keskity havainnoimaan ja huomaamaan kaikkien ihmisten potentiaalia ja vahvuuksia. Hyvien ajatusten virta näkyy ja kuuluu siinä, mitä teemme ja kuinka olemme vuorovaikutuksessa. Kunnioituksen ja arvostuksen ilmapiiri rakentuu suurelta osin sanattomien viestien kautta, elein, ilmein, äänenpainoin sekä kehon asentojen ja liikkeiden kautta. Samalla ilmapiiri yhteisössä rakentuu luottavaiseksi. Tämä tarkoittaa myös tunteiden aitoa ilmaisua: positiivinen pedagogiikka ei tarkoita päälle liimattua positiivisuutta, vaan siinä erilaisille tunteille on tilaa tulla vastaanotetuiksi.

4. YHDESSÄ ILOITEN, KEKSIEN JA KOKEILLEN

Varhaiskasvatuksessa on tärkeä kiinnittää huomiota dialogiseen vuorovaikutukseen ja sen rikastamiseen luovassa toiminnassa. Tämä herkistää meitä ammattilaisina läsnäoloon, kuunteluun ja osallistavan toiminnan rakentamiseen. Dialogisuudelle voi avata tilaa erilaisin pedagogisin valinnoin, mutta toiminnan kulmakivinä ovat aina hyväksyminen, kunnioitus ja aito kuunteleminen (Arnkil 2019, 148–154; Arnkil & Seikkula 2014, 18–19). Luovassa toiminnassa ja taiteellisessa ilmaisussa tämä tarkoittaa esimerkiksi erilaisten tuotosten ja impulssien kunnioittamista arvokkaina ilmauksina ja osallistujien näkemistä tasavertaisina taiteilijoina. Opettaja huolehtii struktuurista mutta avaa sen sisällä tilaa osallistujien erilaisille liittymisille, ideoille ja luovaa prosessia rikastaville sivujuonteille. Tämä edellyttää herkkyyt-

tä ja oman pedagogisen ajattelun jatkuvaa haastamista. (Huhtinen-Hildén 2017, 400–404.)

5. HUOLLA JA HOIVAA PEDAGOGISTA LUOVUUT-TASI

Huolehdi omasta pedagogisen luovuuden instrumentistasi. Itsensä kuuntelu ja ammatillisen kiinnostuksen ruokkiminen ovat keskeisiä uusiutumisen ja työssä jaksamisen välineitä. Haasta itseäsi aktiivisesti etsimään sellaista, missä omat luovat voimavarasi latautuvat. Kokeile myös kollegojesi erilaisia tapoja innostumiseen ja keksimiseen. Voit esimerkiksi kokeilla luonnosta erilaisten materiaalien etsimistä innoittajaksi, innostavien sävellysten tai maalausten ottamista kipinäksi suunnittelussa.

Tärkeintä on muistaa, että juuri sinun luova, pedagoginen instrumenttisi on ainutlaatuinen ja tärkeä. Hoivaa sitä hellästi ja hartaudella.

Lähteet ja kirjallisuutta:

Arnkil, M. (2019). *"Mehän opimme enemmän kuin lapset."* Opettaja dialogisena auktoriteettina. Tampere University Dissertations 43.

Arnkil, T. E. & Seikkula, J. (2014) *"Nehän kuunteli meitä!" Dialogeja monissa subteissa.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2015). Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa L. Uusitalo-Malmivaara (toim.). *Positiivisen psykologian voima.* Jyväskylä: PS-kustannus, 224–242.

Huhtinen-Hildén, L. (2017). Elävänähetyksessä. Suunnitelmallisuus ja pedagoginen improvisointi. Teoksessa A. Lindeberg-Piironen & I. Ruokonen (toim.). *Musiikki varhaiskasvatuksessa -käsikirja.* Helsinki: Classicus, 389–411.

Huhtinen-Hildén, L. (2012). *Kohti sensitiivistä musiikin opettamista. Ammattitaidon ja opettajuuden rakentumisen polkuja.* Jyväskylä studies in humanities 180. Jyväskylän yliopisto.

Huhtinen-Hildén, L. & Pitt, J. (2018). *Taking a learner-centred approach to music education. Pedagogical pathways.* Abingdon: Routledge.

Routarinne, S. (2004). *Improvisoi!* Helsinki: Tammi.

■ Kirjoittajat

SATU HAKANEN (KM, musiikkiterapeutti) toimii lehtorina sosiaalialan tutkinto-ohjelmassa Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Hän opettaa erityisesti varhaiskasvatukseen liittyviä opintoja. Satu toimi aiemmin erityislastentarhanopettajan työssä ja on perehtynyt kehityksen ja oppimisen tukemiseen. Satua kiinnostaa musiikin käyttö varhaiskasvatuksessa lapsiryhmää vahvistavana tekijänä, kielen ja vuorovaikutustaitojen tukijana ja lasten kokemusmaailman rikastajana. Satu on opettanut lisäksi useissa musiikkileikkikouluryhmissä sekä vauvojen ja vanhempien musiikkiryhmissä. Hänellä on paljon kokemusta siitä, miten musiikki luo hyvää mieltä yksittäiselle lapselle sekä lapsiryhmään.

LAURA HUHTINEN-HILDÉN (FT, MuM, musiikkiterapeutti, työnohjaaja) toimii pääainevastaavana, tutkijana, musiikkikasvatuksen lehtorina ja yhteisömuusikkokoulutuksen vastuulehtorina Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Hän on musiikkikasvatuksen lisäksi kiinnostunut taiteen soveltavasta käytöstä ja luovan ryhmätoiminnan mahdollisuuksista sosiaali- ja terveystieteiden konteksteissa ja on johtanut useita näihin teemoihin liittyviä tutkimus- ja kehittämishankkeita. Laura on julkaissut artikkeleita ja opetusmateriaalia (mm. Huhtinen-Hildén & Pitt: *Taking a learner-centred approach to music education. Pedagogical Pathways*. Abingdon: Routledge). Hän toimii aktiivisesti kouluttajana ja asiantuntijana myös kansainvälisissä yhteyksissä sekä on ISMEN varhaisiän musiikkikasvatuksen (ECME) komission jäsen.

MINNA HUOTILAINEN (TkT, dos., kasvatustieteen professori) tutkii ja opettaa kasvatustieteen tiedekunnassa Helsingin yliopistossa. Hänen näkökulmansa musiikkiin nousee aivotutkimuksesta, jonka avulla Huotilainen on tutkinut musiikin vaikutusta aivoihin jo 1990-luvulta alkaen. Hänen tutkimuksensa ovat osoittaneet, että musiikillisia muistoja syntyy jo sikiöaikana ja että vastasyntyneen vauvan aivoissa on jo valmiina olemassa suuri joukko pitkälle kehittyneitä musiikillisiä taitoja. Hän on osoittanut musiikillisen toiminnan hyödyllisyyden varhaiskas-

vatuksessa esimerkiksi lasten kielellisten taitojen kehitykselle. Kouluikäisillä lapsilla havaitut musiikkiharrastuksen myönteiset vaikutukset näkyvät paitsi havaitsemisessa myös tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen alueella. Lisäksi Huotilainen on perehtynyt kuulovammaisten lasten saamaan hyötyyn musiikillisista harrastuksista. Huotilainen on kirjoittanut musiikin hyödyistä aivoille mm. kirjoissaan *Tunne aivosi* (yhdessä Leeni Peltosen kanssa) ja *Näin aivot oppivat*.

MINNA LAMPPU (musiikkipedagogi YAMK) opettaa Metropolia Ammattikorkeakoulussa varhaisiän musiikkikasvatuksen ja taiteen soveltavan käytön pääaineessa, yhteisömuusikon koulutuksessa sekä toimii siellä tutkimus-, kehitys- ja innovaatio-työssä. Hänen työhönsä kuuluu opetustehtävien lisäksi asiantuntijatyö mm. erilaisissa luovan toiminnan kehittämishankkeissa (esim. Soivia kohtaamisia, SÄPE, Digisti yhdessä, SOSKU-hanke, Kohti luovaa arkea, Musiikki Elämään, Kulttuurisilta). Minnaa kiinnostavat musiikkikasvatuksen lisäksi erityisesti kokonaisvaltaista hyvinvointia edistävät luovat lähestymistavat ja niiden käyttö erilaisissa yhteisöissä. Toimiessaan kuoronjohtajana ja laulunopettajana erilaisten musiikkiryhmien kanssa taiteen soveltavan käytön kontekstissa (esim. muistisairaat, arat ja aloittelevat laulajat sekä musiikkiryhmät), hän kehitti muun muassa Päijät-Hämeen muistiyhdistyksessä toimivan muistisairaista ja heidän läheisistään koostuvan Muistilangat-lauluryhmän toimintakonseptin. Minnalla on monipuolista kokemusta myös tv- ja lehtitoimittajan-, esiintymiskouluttajan- ja ilmaisutaidon opettajan työstä.

MINNA LAPPALAINEN (KTM) on lastenmusiikintekijä, menetelmäkehittäjä ja kouluttaja (Laulau Oy), joka ammentaa työhönsä monipuolisesta musiikkitaustastaan, kasvatusalan moniammatillisesta yhteistyöstä sekä laajasta työkokemuksestaan musiikkikasvatuksen, käyttäjälähtöisen suunnittelun, projektijohtamisen ja konsultoinnin alueilla. Minnan kehittämiä pedagogisia työkaluja ovat Laulupiirtämisen menetelmä, Musa tuntuu!, Ketteräksi Kirjaimista & Notkeaksi Numeroista sekä pelilaukut Laululaukku ja Liikkulaukku. Materiaaleja käytetään laajasti mm. varhaiskasvatukseen, esiopetuksen, kielenopetuksen ja kuntoutuksen työvälineinä, ja ne on huomioitu Vuoden lastenlaulu- ja Vuoden pedagoginen oivallus -tunnustuksella sekä ehdokkuuksilla vuoden lastenlevyksi. Materiaaleja on julkaistu useilla eri kielillä.

SAILA NEVANEN (KT, FM, työnohjaaja) toimii yliopettajana sosiaali-alan tutkinto-ohjelmassa Metropolia Ammattikorkeakoulussa. Hän on perehtynyt lapsiin, nuoriin ja perheisiin liittyviin työalueisiin, ja hänellä on paljon kokemusta varhaiskasvatuksen kehittämistyöstä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena hänellä ovat taiteen ja leikin yhteydet ja rajapinta sekä taidekasvatuksen mahdollisuudet lasten oppimisen ja hyvinvoinnin tukemisessa. Näistä teemoista hän on myös julkaissut kansainvälisiä tutkimusartikkeleja.

SARA SINTONEN (MuT, dosentti) työskentelee Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa yliopistonlehtorina. Hänen työhönsä kuuluu opettajankoulutus (varhaiskasvatuksen ja luokanopettajakoulutuksen opintosuunnat) ja tutkimus sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Hän on julkaissut lukuisia artikkeleita ja muita tutkimuksia liittyen mediakasvatukseen ja taidekasvatukseen sekä laajemmin ylipäätään kasvatuksen ajankohtaisiin ilmiöihin. Hän on myös soveltanut monia tutkimuksiaan pedagogiseen kehittämiseen mm. julkaisemalla oppimateriaaleja. Sara on myös aktiivinen kouluttaja ja puhuja.

Ideat ja kokemukset, joiden pohjalta kirjan esimerkit on muokattu:

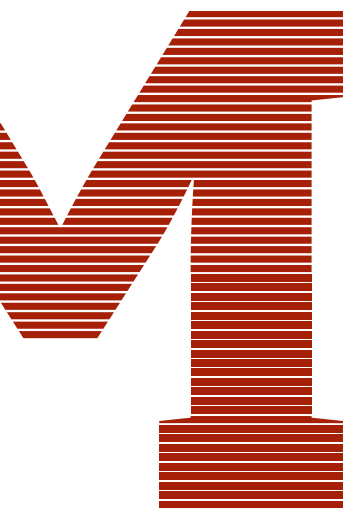
- i JOHANNA LEHIKOINEN
- ii TUULA JAAKKOLA
- iii LAURA AHMAOJA
- iv TUIJA HUOVINEN, MARIKA JÄÄSKELÄINEN
JA AINO PETTERSSON

- v HEIDI JUNTUNEN
- vi MAARIT LAVAS
- vii MAARIT LAVAS
- viii SAARA KOSONEN

- ix HEIDI JUNTUNEN
- x TUULA JAAKKOLA
- xi TIINA KARJALAINEN
- xii HEINI VAINIO-SARELL

- xiii PERTTU VENÄLÄINEN
- xiv TUIJA HUOVINEN
- xv JOHANNA LEHIKOINEN

- xvi HEINI VAINIO-SARELL
- xvii MAARIT LAVAS
- xviii MINNA LAMPPU
- xix MARJO PARTANEN
- xx HANNE TIKKA
- xxi HEIDI JUNTUNEN
- xxii AINO PETTERSSON

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Sukkasäkkisoittimia ja spontaania kurarumbaa - Luovaa toimintaa varhaiskasvatuksessa

Tämä julkaisu on suunnattu kaikille varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville pedagogisen työn tueksi sekä taidetoimintaan ja luovuuteen innostajaksi. Metropolia Ammattikorkeakoulun toteuttama julkaisu liittyy Opetushallituksen tukeman Soivia kohtaamisia ja yhteisöllistä luovuutta varhaiskasvatuksessa -täydennyskoulutuksen teemoihin.

Kirja sisältää asiantuntijoiden puheenvuoroja sekä päiväkodin arkeen sovellettavia esimerkkejä. Tämä käytännön ja teorian vuoropuhelu auttaa meitä luomaan yhteistyössä kokonaisvaltaisia oppimisympäristöjä sekä tukemaan osallisuutta taiteellisella ja kehollisella ilmaisulla. Kirjoittajina artikkeleissa ovat Satu Hakanen, Laura Huhtinen-Hildén, Minna Huotilainen, Minna Lappalainen, Saira Nevanen ja Sara Sintonen. Lisäksi kirjasta löytyy esimerkkejä eri taiteita hyödyntävän musiikkitoiminnan mahdollisuuksista, jotka sopivat niin apuvälineiksi arjen spontaaneihin tilanteisiin kuin muunkin toiminnan sisällöksi.

ISBN 978-952-328-182-0 (nid.)
ISBN 978-952-328-183-7 (pdf)
ISSN 2669-8013 (nid.)
ISSN 2669-8021 (pdf)

www.metropolia.fi/julkaisut

